

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

ЕКОТУРИЗМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

за спеціальністю: 242 Туризм

галузі знань: 24 Сфера обслуговування

за освітньо-професійною програмою: Туризм

на здобуття освітнього ступеню: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра
Студента денного відділення
IV курсу
Журбіна Олега Володимировича

Науковий керівник
к. геогр.н., доц. Михайленко Т.І.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ ТУРИЗМУ.....	6
1.1. Поняття екологічного туризму.....	6
1.2. Особливості та ознаки екологічного туризму.....	9
1.3. Вплив екотуризму на природні комплекси.....	13
1.4. Методи дослідження екологічного туризму.....	16
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЕКОТУРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ.....	19
2.1. Ресурсна база розвитку екотуризму Українського Полісся.....	19
2.2. Розвиток екотуризму на території Українського Полісся.....	27
2.3. Туристичний потенціал екотуризму Українського Полісся.....	33
2.4. Проблеми екотуризму досліджуваної території та шляхи їх вирішення.....	39
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОГО ПРОДУКТУ «ЕКОТУР ПОЛІССЯ».....	45
3.1. Загальна характеристика туру.....	45
3.2. Економічне обґрунтування туру.....	53
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....	60
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Позитивний образ території або її імідж формується завдяки впливу значної кількості факторів: наявність рекреаційних ресурсів та екологічної складової території, рівень та перспективи розвитку економіки, наявність розвиненої інфраструктури, транспорту, сфери послуг, а також її загальна інвестиційна привабливість. Туризм, розвинений досить високому рівні, дозволяє мандрівникам скласти свою позитивну думку щодо тієї чи іншої території, і навіть престижу місця загалом.

У плані розвитку це може мати першорядне значення при залученні інвестицій. Особливо важливим є позитивний імідж території для залучення приватного капіталу. Величина залученого капіталу надає опосередкований вплив туризму на економіку та соціальну сферу на муніципальному та регіональному рівні.

Зважаючи на те, що територія Українського Полісся входить до десятки найбільш екологічно-чистих територій України, постає розуміння у запровадженні екологічного туризму саме тут. При цьому, аналізуючи туристичні потенціали та розвиток туризму на території Полісся, стає зрозуміло що просування екотуризму на її території є надзвичайно актуальною.

Полісся має великий потенціал для екотуризму. Наразі на Поліссі існує лише кілька видів туризму, переважно сільські господарства та «радіаційний туризм» з центром на місці Чорнобильської катастрофи. Завдяки своїм природним ландшафтам, водно-болотним угіддям, лісам та унікальній культурній спадщині досліджуваний регіон має усі шанси стати місцем для екотуризму.

В лютому 2022 року туристична галузь нашої держави зіткнулась з важким випробуванням – російсько-українською війною. Військовий конфлікт призвів до руйнування туристичної інфраструктури в багатьох

регіонах України, втрати іноземних туристів, заборони використання повітряного простору та інших негативних наслідків. Попри це туризм продовжує функціонувати, проте має певні особливості, зумовлені ситуацією в нашій державі. До них можна віднести формування туристичних маршрутів з урахуванням наявності бомбосховищ, планування туристичних мандрівок відповідно до дії комендантської години, дотримання заборон, до яких відносяться прогулянки та екскурсії біля об'єктів критичної чи військової інфраструктури, проведення масових заходів, відвідування лісів, водойм та гірських маршрутів в різних регіонах України.

На нашу думку, екотуризм в сучасних соціально-економічних та політико-демографічних умовах дійсно може допомогти невеликим населеним пунктам в Україні вижити, адже саме малі села приваблюють туристів своїми особливостями. Тому можна сказати, що розвиток екотуризму для Полісся є одним із найперспективніших шляхів покращення природи природно-заповідних фондів та інших природних територій.

Мета дослідження – проаналізувати розвиток екотуризму території Українського Полісся задля створення власної пропозиції екологічного туру. Для досягнення поставленої мети варто вирішити ряд наступних **завдань**:

1. Охарактеризувати сутність, різновиди та моделі розвитку екологічного туризму.
2. Здійснити аналіз методичних підходів дослідження розвитку екологічного туризму.
3. Дослідити туристично-рекреаційні ресурси необхідних для розвитку екологічного туризму регіону.
4. Здійснити аналіз стану розвитку екологічного туризму на території Полісся.
5. Розробити екологічний тур по регіону.

Об'єкт дослідження – екологічний вид туризму як об'єкт унікального різновиду туристичної діяльності.

Предмет дослідження - розробка туристичного продукту на прикладі екотуру на території Українського Полісся.

В процесі проведення дослідження було використано наступні **методи** дослідження: абстрагування, класифікації, узагальнення, емпіричний математичний та економічний.

Наукове та практичне значення. Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств туристичної сфери України. Запропоновані у роботі рекомендації створюють основу для розвитку екологічного туризму в регіонах України.

Структура дипломної роботи складається із вступу, основної частини, що поділена на три розділи та підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи становить 68 сторінок. Список використаних джерел складає 31 джерело інформації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття екологічного туризму

Існують різні трактування поняття «екотуризм». Проте єдиної думки щодо визначення поняття не існує, але вони схожі за змістом і розрізняються за формулюванням. Поняття “екотуризм” було вжито лише на початку 80-х років ХХ ст. [6, с. 45-47]. А саме - у 1983 р. мексиканський економіст-еколог Гектор Цебаллос-Ласкурейн запропонував термін “екологічний туризм” [7, с. 19].

Екотуризм - це більш комплексна концепція, що передбачає невичерпне використання та збереження біорізноманіття для майбутніх поколінь, планування та управління туристичною діяльністю [7, с. 20-21]. Крім інтересів туристів, він має на увазі досягнення суспільних цілей. Невід’ємним компонентом екотуризму є взаємодія з місцевим населенням, створення сприятливіших економічних умов відвідуваних районів.

Можна стверджувати, що «природний туризм» зародився в Англії і як активний природний спосіб дозвілля, до другої половини ХІХ століття забезпечувався ентузіастами-одинаками. У 1857 р. у Лондоні виникає перше у світі об’єднання любителів подорожей у горах - Англійський альпійський клуб. На початку 90-х років ХІХ століття альпійські клуби почали з’являтися у багатьох європейських країнах, а також у Сполучених Штатах Америки [21, с. 155-156].

Успіх цього підприємства активно забезпечувався англійськими письменниками у жанрі романізму (А. Кейль, А. Золтан та ін.). У своїх популярних творах автори оспівували пишність незайманої людиною природи. На Північноамериканському континенті - натуралістами та дослідниками природи, що брали участь у наукових експедиціях - М.

Льюсеком, В. Кларком, Д. Одюбоном [21, с. 158]. Таким чином, можна говорити про літературний туризм, як попередника екотуризму.

Від початку століття і до другої світової війни, кожен заможний європеець мріяв побувати в Африці і взяти участь у сафарі, щоб привезти додому трофеї, серед яких найчастіше можна було побачити опудало великих жителів савани - леопардів і левів.

Не дивно, що саме на Африканському континенті в сучасний час є велика кількість національних парків. Але до 1890 р. “природний туризм” ставав все більш конструктивним, і на заміну полюванню з рушницею, прийшла мода на полювання з фотоапаратом, що дещо зменшило шкоду природі від раннього виду туризму. Саме бажання зберегти унікальні природні пам’ятки, підтримати біологічну та ландшафтну різноманітність, зберегти генофонд диких рослин та тварин сприяло створенню національних парків [19, с. 21-27].

У національних парках екологічному туризму приділяється особлива увага. Прикладом цього можуть бути національні парки Африки, такі як Серенгеті, Найробі, Масаї-Мара або національний парк імені Крюгера [19, с. 28]. У парках також ведеться активна робота з екологічної освіти населення, інколи ж допускається і господарська діяльність (за умови її екологічної безпеки). У резерватах допускається лише наукова діяльність і лише іноді туризм.

Через кілька років після Другої світової війни, індустрія туризму крокувала планетою швидше за рахунок технічної революції в індустріальних технологіях. Повсюдне прокладання залізниці, оптимізація повітряного транспорту зробили доступним туристам кожен куточок Землі. У другій половині минулого століття всі ці фактори вплинули на концентрацію великих фінансових засобів у сфері туристичної справи, почали виникати спеціалізовані промислові комплекси, організовувалися готельні мережі, зводилися міжнародні центри туризму.

До початку 80-х р. антропологічне навантаження на місця туристського природного дозвілля настільки посилилося, що набуло катастрофічних масштабів: цілі види флори та фауни потрапляли до Червоної книги або зовсім зникали, а чисті краєвиди перетворювалися на звалища туристських відходів. Здавалося, що більшість улюблених туристами куточків природи приречені, але поліпшення ситуації все ж таки відбулося. Вчені і прогресивні представники туристського бізнесу альпійських країн (класик туризму І. Кріппендорф і частково - Р. Юнгк) розробили і стали втілювати в життя концепцію “м’якого туризму”, протиставивши її туризму “жорсткому” - що спочатку приносило колосальні прибутки, але потім і соціально-економічне благополуччя альпійських регіонів [27, с. 37-39]. Згодом така модель м’якого туризму в північній півкулі стала називатися “західноєвропейською”, а в південній півкулі - “австралійською”.

До початку 70-х років ХХ століття стало зрозуміло, що майже повсюдно у світі у відносинах між суспільством і природою виникли якісні зміни, що становили потенційну загрозу появи незворотних змін у біосфері Землі [27, с. 40-41]. Завдання збереження та поліпшення навколишнього природного середовища набуло глобального характеру, що зумовило необхідність її вирішення у загальнопланетарному масштабі.

Розвиток екотуризму за останні 20-30 років показало, що може стати серйозною фінансовою підтримкою для проведення природоохоронних заходів: туризм є важливим джерелом доходу не тільки для туристичного об’єкта, але і для всього регіону [24, с. 203-205]. Крім того, частина коштів, одержуваних туристським об’єктом від розвитку туризму, спрямовується на потреби інших територій, що охороняються, що отримують невеликий дохід. Варто зазначити, що саме екотуризм може відігравати важливу роль в економіці окремих регіонів чи місцевостей у країнах, де потік екотуристів загалом невеликий. Наприклад, у Руанді та Домініці, на Еквадорі та Коста-Ріці.

1.2. Особливості та ознаки екологічного туризму

Зважаючи на те, що екотуризм є досить новим видом, він має ряд особливостей. Основними особливостями екологічного туризму є наступні [24, с. 207-212]:

- це туризм з низьким рівнем впливу на природу, коли люди свідомо намагаються оцінити навколишнє середовище, зберегти природні ресурси та реінвестувати достатній обсяг фінансових засобів на захист природного довкілля;

- екотуризм корисний для місцевого співтовариства, оскільки він забезпечує зайнятість, послуги та стимулює економічний розвиток регіону. Це допомагає у забезпеченні енергозбереження та захищає рослини та тварин від впливу традиційного туризму;

- екотуризм відкриває нові можливості для невеликих інвестицій та підвищує відповідальність держави за охорону біологічних ресурсів. У країнах це дієвий засіб соціально-економічного та екологічного піднесення;

- екотуризм забезпечує рекреаційні та освітні поїздки, не порушуючи гармонію природного середовища, що допомагає у досягненні економічного ефекту від участі людей у збереженні флори та фауни;

- відвідування національного парку або території, що охороняється, сприяє догляду за парком, так як стягується плата на утримання обслуговуючого персоналу;

- екотуризм - це бізнес, що швидко зростає. З його зростанням забезпечується зайнятість місцевого населення;

- в даний час екотуризм стає дуже популярним, особливо в таких екстремальних турах, як альпінізм, рафтинг, спостереження за птахами і т. д. У таких турах учасники повинні навести лад, перш ніж виїхати, а, отже, природне довкілля буде збережено.

Походження терміна «екотуризм» точно не відоме. Вважається, що першим, хто використав цей термін у 1965 році, був Д. Хетцер. Він дав чотири визначення цього виду туризму [18, с. 5-8]:

1. Мінімізація впливу на довкілля.
2. Повага до культури місцевого населення.
3. Максимізація вигод місцевого населення.
4. Підвищення туристичної привабливості.

Екотуризм привернув увагу світової спільноти як позитивний внесок у збереження природних та культурних ресурсів, а також у розвиток туризму. Оскільки гори приваблюють туристів своєю величчю, природною красою та унікальною екосистемою, вони вважаються притулком для любителів екотуризму, які зазвичай орієнтовані на відпочинок та пригоди.

Як концепція, екотуризм має набір принципів та практик. Останні визначення мають тенденцію наголошувати на різних принципах, пов'язаних з концепцією сталого розвитку. Міжнародне суспільство екотуризму (1991) визначило його як “відповідальну подорож до природних районів, яка зберігає навколишнє середовище та покращує добробут місцевого населення” [18]. А. Туохіно (2001) визначив його як “екологічно стійкий туризм у природних зонах, який інтерпретує місцеве довкілля та культуру, сприяє розумінню їх туристами, сприяє збереженню та покращує добробут місцевого населення” [18].

Таким чином, екотуризм за визначенням охоплює позитивні аспекти природи, освіти, насолоди та благополуччя людей, дотримується основних еколого-етичних принципів. Основні права, такі як право на існування чи життя у світі, право на чисте повітря та чисту воду, є основними правами людини.

За умови адекватного планування, організації та управління, до екологічного туризму можна віднести надзвичайно широкий спектр діяльності - від тривалих наукових експедицій до короткочасного відпочинку на природі у вихідні дні. Все це різноманіття можна умовно класифікувати за різними

критеріями, зокрема, за групами подорожуючих, основними об'єктами відвідування, видами туристської діяльності, тривалістю перебування та ін.

Крім цього, об'єктами екотуризму можуть бути культурні, етнографічні, археологічні та історичні пам'ятки, а також природно-антропогенні (культурні) ландшафти в цілому, що особливо характерно для екологічних турів у їхньому широкому трактуванні [20, с. 5-7].

В англійських країнах за специфікою занять умовно виділяють науковий, пізнавальний та рекреаційний туризм.

До наукового екотуризму іноді відносять експедиції вчених, літні польові практики студентів, інші подорожі, що включають збір наукової інформації про регіон. Науковий туризм зазвичай становить відносно невелику частку в загальному екотуристському потоці, проте його роль може бути досить велика. Зокрема, він може суттєво поповнити інформацію про маловивчені райони та об'єкти. Отримана інформація може бути корисною не тільки для розвитку науки, але й для подальшого розвитку у регіоні екотуризму на стійкій основі.

Пізнавальний екотуризм - це екотуризм у класичному розумінні. Його різновидами можна вважати тури зі спостереження птахів (бердвотчінг - від англійського birdwatching), китів або екзотичних метеликів, ботанічні екскурсії, археологічні, етнографічні та палеонтологічні подорожі, екосафари, тури для любителів відео- та фотозйомки [21, с. 155].

Основною метою рекреаційного екотуризму є відпочинок на природі, хоча, безумовно, він також має певні пізнавальні цілі. Такий туризм може бути активним (будучи різновидом "пригодницького" туризму) та пасивним. До його активних форм нерідко відносять піші, кінні та лижні походи, альпінізм, спелеотуризм, багато видів гірських та водних подорожей (сплав на катамаранах та плотах, байдарки, каное). Пасивними формами рекреаційного туризму можуть, наприклад, вважатися: відпочинок у наметових таборах, ближні походи та прогулянки, пікніки [21, с. 157-158].

Екологічні тури можна класифікувати за багатьма ознаками - за способом пересування, за складом учасників, за тривалістю, по відношенню до кордонів проживання туристів тощо. Проте найбільш суттєвими слід вважати дві видові ознаки - його мету та об'єкт.

За основною метою туру можна розрізнити такі види екотурів [11]:

- спостереження та вивчення “дикої” або “окультуреної” природи з навчанням екологічним знанням, відпочинок в оточенні природи з емоційними, естетичними цілями;

- лікування природними факторами;

- тури зі спортивними та пригодницькими цілями.

За основним об'єктом, значною мірою визначальному змісту програми туру і частково форми його організації, розрізняються такі види екотурів [7, с. 20-21]:

- ботанічні, зоологічні, геологічні тощо тури;

- еколого-етнографічні або археологічні, еколого-культурні тури;

- агротури;

- спелеологічні, водні, гірські тури тощо.

Нарешті, дуже важливою класифікаційною ознакою виділення форм екотурів є вік і стан здоров'я учасників (у багатьох країнах із розвиненими традиціями екотуризму існують, наприклад, спеціальні тури для інвалідів), і навіть для груп із малою чисельністю. Цілком зрозуміло, що зміст програм турів та їх організаційні особливості будуть принципово різними для дитячих походів та для експедицій, розрахованих на дорослих людей, так само як і для малих компактних та великих груп учасників.

Через туристичну діяльність екосистемам та природі біорізноманіття є у небезпеці. Світове життя стикається з ризиком втрати рідкісних видів, в той час, як їх природні середовища існування знищуються та деградують. Так, наприклад, прибережні лінії деградують і порушуються. Такі види діяльності, як дайвінг на узбережжі, використання дизельних двигунів на плавзасобах, та інші заходи з морського туризму, негативно впливають на берегову лінію.

Існує забруднення сміттям та відходами, берегова лінія повільно стирається, а коралові рифи втрачаються.

Туристична діяльність також пов'язана з вирубкою лісів навколо узбережжя та інших лісових масивів. Це спостерігається, коли оператори туристичного ринку шукають деревне паливо, деревину для будівництва та очищають ділянки для будівництва готелей. Вплив вирубки лісів сильно впливає на якість ґрунтів та води, зменшення біорізноманіття та зменшення лісопродукції. Це, у свою чергу, спричиняє ерозію а коли туристичний напрямок фізично деградує, туристична місцевість зрештою втрачає свою привабливість для туристів.

Туризм розповсюджується на нові напрямки, які можуть бути ще більш вразливими. Це надихає на пошук нових видів туризму, таких, як екотуризм або стійкий туризм, що є стратегією для здійснення туристичної діяльності, яка є самоокупною або ефективною з точки зору використання ресурсів, енергії та води, поводження з відходами та зменшення розміщення або викидів у навколишнє середовище.

Таким чином, екотуризм означає управління туризмом в такий спосіб, щоб людина отримувала максимальну користь від природи, не порушуючи її природний баланс. Він прагне відновити спілкування людини з природою та забезпечити задоволення потреб місцевих громад, щоб їх місцеві культури та традиції залишалися збереженими.

1.3. Вплив екотуризму на природні комплекси

Екотуризм може як позитивно, так і негативно впливати на природні комплекси, залежно від того, як він розвивається, та які заходи приймаються для збереження природи. Можна виокремити три основні джерела негативного впливу на навколишнє середовище: самі туристи, об'єкти гостинності та транспортні засоби (рис. 1.1).

Рис.1.1.Основні джерела негативного впливу екотуризму на навколишнє середовище [Складено автором]

Основними наслідками впливу туристів є витоптування ґрунту та рослинності на туристичних маршрутах, засмічення, збільшення ймовірності пожеж, знищення певних видів флори та фауни, а також створення факторів занепокоєння. Ці зміни є більшими, коли певні території приваблюють велику кількість туристів, наприклад, узбережжя, популярні гірські маршрути та найбільш відвідувані гірські вершини, приміські рекреаційні зони та поблизу привабливих туристичних об'єктів (печер, водоспадів, скельних утворень тощо)[27,с.35].

Ще однією сферою туристичної діяльності, яка може негативно впливати на довкілля, є транспорт.

Туристи становлять значну частку пасажирів різних видів транспорту (особливо це характерно для повітряного та водного транспорту). Транспортні засоби негативно впливають на навколишнє середовище через шумове забруднення, забруднення повітря, водних і земельних ресурсів, а також через будівництво транспортних об'єктів.

Вплив на довкілля об'єктів туристичної інфраструктури (переважно великих готелів, ресторанів і розважальних закладів) є більш значним. Діяльність таких об'єктів часто призводить до надмірного споживання природних ресурсів (прісної води, енергії), забруднення води через відсутність повноцінної системи очищення стічних вод та утворення великої кількості твердих відходів. Концентрація багатьох таких об'єктів на територіях з високою рекреаційною цінністю може призвести до зниження естетичної цінності ландшафту.

Вплив вказаних джерел негативного впливу може бути мінімізований через впровадження екологічної освіти та законодавчого регулювання. Це особливо актуально для України, адже факторами, що перешкоджають розвитку екотуризму є:

- низька екологічна свідомість туристів є причиною багатьох варварських практик, які знищують природні екосистеми;

- брак кваліфікованих кадрів (мало хто з туроператорів готовий займатися екотуризмом, а якщо й займається, то їхні дії переважно не відповідають основному правилу екотуризму – надання туристичних послуг не має призводити до погіршення характеристик природного середовища (засмічення, витоптування рослинності, пошкодження або спалювання кущів і дерев, тощо; крім того, надмірне споживання води, електроенергії та інших ресурсів);

- недосконалість законодавчої бази, що є перешкодою для потенційних інвесторів.

До позитивних зовнішніх ефектів розвитку екотуризму належать:

- грошова підтримка охорони навколишнього середовища у вигляді плати за вхід до парків, заповідників, риболовлі тощо;

- підтримка та розвиток особливо охоронюваних природних територій;

- пом'якшення впливу на природу через організований туризм;

- раціоналізація землекористання та підтримка розвитку органічного виробництва;

– охорона рідкісних видів та екосистем тощо [21, с.155].

Крім того, екотуризм може значно впливати на розвиток регіонів України, зокрема, на підвищення рівня економічного розвитку та соціальної активності, підтримку місцевих господарств та збереження природних ресурсів та культурної спадщини.

Один з прикладів успішного розвитку екотуризму в Україні – це Карпатський біосферний заповідник, який є однією з найвідоміших туристичних дестинацій в Україні та залучає значну кількість відвідувачів з різних країн. Він пропонує туристам не лише спостереження за природою, а й можливість побачити традиційну гуцульську культуру та відвідати місцеві селища й міста.

Ще один приклад – це Національний природний парк «Синевир», що розташований в Закарпатті, який є однією з найбільш відвідуваних туристичних зон у регіоні. Тут туристи можуть насолоджуватися красою Карпат, побачити водоспад Шипіт, озеро Синевир, відвідати старовинні церкви та музеї. Інші приклади розвитку екотуризму в Україні – Чорноморський біосферний заповідник, заплав річки Дністер, Поліський природний заповідник та багато інших. Кожен з цих регіонів пропонує унікальні природні та культурні визначні місця, які можна дослідити, відвідавши їх з екотуристичною метою.

1.4.Методи дослідження екологічного туризму

Під час написання дипломної роботи було використано низку наукових методів дослідження, використання яких дало змогу провести повноцінний аналіз літературних джерел, структурування їх тощо.

До основних теоретичних методів дослідження, що було використано, відносяться наступні:

- абстрагування. За допомогою використання даного методу стало можливим максимально проаналізувати поняття «екологічний туризм», дослідити основні його характеристики та складові;

- метод класифікації є важливим з точки зору написання будь-яких видів робіт, проведене дослідження не є виключенням. Так, за допомогою методу класифікації було розглянуто велику кількість різних класифікацій екологічного туризму, що ґрунтуються на думках різних дослідників, на певних характеристиках, за допомогою яких поняття було об'єднано в одне - екотуризм. Окрім того, за допомогою методу класифікації також було проведено і аналіз Українського Полісся, адже до його узагальненого поняття входять також різні його розуміння (трактування): за географічним положенням, за характеристикою ландшафту чи природних рекреацій тощо;

- метод узагальнення - це науковий теоретичний метод дослідження, що використовувався протягом проведення всього дослідження. За допомогою нього проводилися узагальнення отриманих знань, робилися висновки та конкретизувалися отримані знання;

-аналіз статистичних даних: можна дослідити наявну літературу про екологічний туризм на Поліссі, а також проаналізувати статистичні дані про кількість туристів, які відвідують різні місця в досліджуваній області. Це може дати загальне уявлення про рівень популярності регіону серед туристів та основні види діяльності в досліджуваному регіоні;

- метод синтезу полягає у встановленні зв'язків між отриманими фактами і об'єднання ї у групи за виділеними ознаками. Використовується при дослідженні соціально-економічного потенціалу розвитку екологічного туризму на досліджуваній території;

- використання абстрактно-логічного методу полягає в розчленуванні досліджуваного явища, а саме екологічного туризму на складові частини задля виявлення якісних особливостей та пошук першоджерела сутності досліджуваного явища, а також розкриття закономірностей його розвитку;

- метод порівняльного аналізу. У сучасних дослідженнях туризму найдоцільніше використовувати такі критерії для порівняння: географічні, економічні, політичні, цивілізаційні та склад населення: порівняння здійснюється між системами туризму в моноетнічних та багатонаціональних державах. Порівняльний аналіз має певні переваги, серед яких - варіативність і багаторівневість, всебічність і ґрунтовність, що дає змогу уточнити існуючі та виявити нові тенденції, закономірності та перспективи розвитку туризму як у світі в цілому, так і в окремих країнах[8, с.338-339].

Проте важливо відмітити, що основним методом, який використовується в процесі написання дипломної роботи є емпіричне дослідження. За його допомоги стало можливим провести детальний аналіз території Українського Полісся, надати конкретну характеристику важливим туристичним об'єктам, розташованим на його території, визначити їх особливість та на їх основі розробити новий туристський продукт - екотур «Полісся».

Також зважаючи на те, що одним із важливих завдань проведеного дослідження було наведення детальної характеристики розробленому екотуру, а саме - визначення його вартості тощо, в роботі також було використано математичний та економічний методи. Використовуючи математичний метод дослідження стало можливим провести розрахунки вартості послуг, а за допомогою економічного - систематизувати отримані математичні розрахунки та проаналізувати загальну вартість та рентабельність такої послуги. Отже, під час проведення дослідження було використано масу наукових та практичних методів, використовуючи які стало можливим провести повноцінне дослідження з обраної теми.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЕКОТУРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

2.1. Ресурсна база розвитку екотуризму Українського Полісся

До території Українського Полісся належить макрорегіон України, до якого входить частина Полісся із зоною мішаних лісів та Поліська низовина, що розташована в межах кордону України.

Якщо проводити аналіз території, яка входить до Українського Полісся, то в межах адміністративного поділу до нього входять (Рис. 2.1.) [1]: Волинська, Рівненська області (не враховуючи їх південних частин), Житомирську область (без врахування південної її частини), а також - північну частину Київської та Хмельницької областей. Інколи (помилково), до території Українського Полісся також відносять і Чернігівську область, хоча насправді вона має інші історичні та географічні характеристики та виноситься в окрему групу - Чернігівське Полісся. Також досить часто можна зустрічати і твердження, що до території Українського Полісся відноситься вся зона лісової смуги, розташованої в межах кордонів України.

Рис. 2.1. - Українське Полісся [2,с.112]

Загальна площа Українського Полісся становить 100 000 км², близько 27 000 км² з яких розташована на території Білорусі [1].

Загалом в межах території України виокремлюють 6 фізико-географічних зон Полісся [2,с.113]:

- Мале Полісся;
- Волинське Полісся;
- Чернігівське Полісся;
- Київське Полісся;
- Житомирське Полісся;
- Новгород-Сіверське Полісся.

Загалом територія Українського Полісся розуміє собою заболочену, сильно зволожену територію, яка характеризується нерівнорідними ландшафтами. Найбільш заболоченою територією Українського Полісся вважається її Західна та Північна частини. На всій території Полісся зростають мішані листяні ліси. Протягом останнього часу на території Українського Полісся було проведено низку меліоративних робіт, за яких створено водосховища, що використовуються для догляду за територією.

Природні ресурси на території також мають свої особливості. Так, зважаючи на те, що територія є досить зволоженою, це означає, що на території Полісся розташована ціла мережа різних водних ресурсів (найбільш відомими є - Шацькі озера тощо). Досить важливого значення для характеристики водних ресурсів Полісся мають два найбільші озера: Світязь, загальна величина якого складає 27,5 км² та 58 м глибина, та озеро Вигонівське, розмір якого становить 26,5 км², а глибина - 2,7 м [9, с. 25].

Клімат Українського Полісся менш континентальний і більш зволожений, ніж в інших фізико-географічних зонах України, з теплим і вологим літом та м'якою, хмарною зимою. Взимку формується він під впливом теплого і вологого повітря, яке надходить з Атлантики у вигляді циклонів, що викликають відлиги та збільшену кількість атмосферних опадів. На територію Полісся надходять також маси арктичного повітря, які

зумовлюють взимку значне похолодання, а навесні - пізні заморозки [14]. Річна сума опадів на Поліссі становить 500 - 600 мм., більшість (70%) випадає з квітня по жовтень. У вологі роки вона досягає 850 - 950 мм, а в сухі - 300 - 400 мм. Випаровування не перевищує 400 - 450 мм. Коефіцієнт зволоження (відношення кількості опадів до випаровування) 1,9 - 2,8. В роки з ослабленою дією циклонів на Лівобережному Поліссі з'являються посухи та суховії.

За агрокліматичним районуванням України, Українське Полісся належить до вологої, помірно теплої зони. У кліматичному відношенні в Українському Поліссі виділяють три райони:

- Західний (Волинське та мале Полісся),
- Правобережний (Житомирське та Київське Полісся),
- Лівобережний (Чернігівське та Новгород-Сіверське Полісся).

Таблиця 2.1

Кліматичні умови окремих регіонів Українського Полісся [3]

Кліматичні умови	Житомирське і Західне Полісся	Чернігівське Полісся
Середня річна температура повітря, °С	6,6	5,5 – 6,0
Абсолютний мінімум температури, °С	-30 -36	-35 - 40
Абсолютний максимум температури, °С	35 - 38	37 - 39
Тривалість безморозного періоду, дні	153 -160	160 - 170
Сума активних температур вище 10 °С	2400 - 2500	2400 - 2600
Глибина промерзання ґрунту, см	100 - 120	110 - 150
Тривалість вегетаційного періоду, дні	200 - 210	190 - 196
Кількість опадів, мм	650	500

Характерною особливістю для Полісся є перевищення суми опадів за рік над кількістю випарування з поверхні вологи. Це зумовлює промивний тип водного режиму, призводить до заболочування низьких ділянок, утворення болотних ґрунтів. Цьому процесу сприяє також високий рівень залягання ґрунтових вод. Проте кліматичні умови не однакові в різних районах Полісся (табл. 2.1) що в свою чергу, впливає на розвиток і розподіл рослинності, утворення різних рослинних формацій.

Що стосується флори, то переважна більшість представників рослинного світу на території Полісся - дуб звичайний, сосна звичайна та верес звичайний. Загальна кількість видів рослин, що зростає на території Полісся - близько 1532 видів [10].

З фауною на території Українського Полісся значно гірше. Так, основні види тварин, які проживають на території - рись, заєць білий, лось, глухар, бородата сова [28] тощо. Загальна кількість ссавців, що мешкають тут складає 49 видів. Не зважаючи на таку незначну кількість, особливістю фауни Українського Полісся є те, що більшість із представників тваринного світу є тими, що віднесені до Червоної Книги: горностаї, борсук, європейська рись, білий заєць, видра річкова та ін.

Що стосується представників тваринного світу, то на території Полісся проживає близько 246 видів, більшість з яких відносяться до Червоної Книги: деркач, сіра чапля та сірий журавель, глухар тощо.

Також водний простір Полісся має широкий спектр різних видів риб та інших представників, які також є занесеними до Червоної Книги (наприклад, мінога українська тощо).

За результатами аналізу даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду, поданих органами виконавчої влади на місцевому рівні, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, станом на 01 січня 2020 року природно-заповідний фонд України налічує 8512 територій та об'єктів, загальна площа яких складає 4,418 млн. га в межах території України

(фактична площа 4,085 млн. га) та 0,403 млн. га в межах акваторії Чорного моря. Показник заповідності України (відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави) становить 6,77%.

Одним із найбільших заповідників Полісся є Західно-Поліський транскордонний біосферний заповідник (рис.2.2), де відвідувачі можуть піти в похід, покататися на каное, поспостерігати за птахами або відчутти присутність таких харизматичних ссавців, як зубри, ведмеді чи рисі.

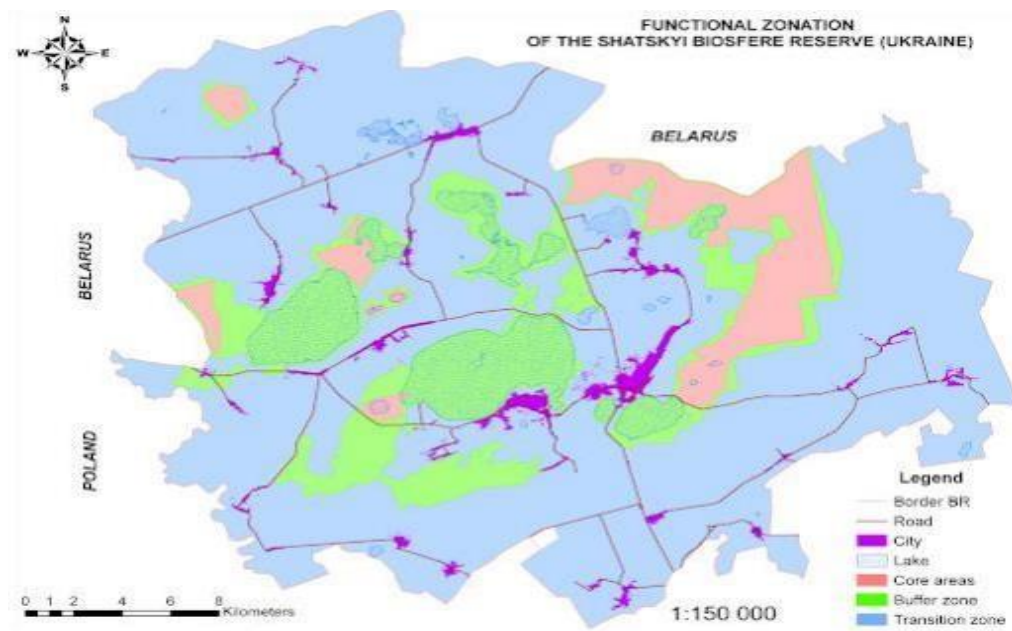

Рис.2.2. Транскордонний українсько-польсько-білоруський біосферний резерват «Західне Полісся» [3, с.88]

Найпопулярніші біосферні заповідники Полісся: «Шацький», «Прип'ять-Стохід», «Цуманська пуща», «Нобельський», «Мезинський», РЛП «Міжрічинський», Чорнобильський радіаційний та екобіосферний заповідники тощо. Розглянемо природно-заповідний фонд ключових областей українського Полісся.

До складу Житомирського обласного рекреаційного фонду входять: 1 заповідник, 10 національних заказників, 76 національних та місцевих заповідників, 28 2 природні пам'ятки, 18 державних заповідників, 1 ботанічний сад, 5 ландшафтних садів. У Житомирській області знаходиться

найбільший заповідник, створений у 1968 р. Основні функції заповідника — збереження природних комплексів, насамперед лісових і болотних, спостереження за станом довкілля в умовах значного радіоактивного забруднення, комплексні наукові дослідження [1].

Житомирське Полісся налічує 242 об'єкти природно заповідного фонду загальною площею 138,213 тис. га (3,13 % від природно-заповідного фонду України). Показник заповідності Житомирської області становить 4,6% [24]. Структура природно заповідного фонду Житомирщини станом на 01.01.2021 відображена у табл.2.2.

Таблиця 2.2

Природно-заповідний фонд Житомирського Полісся [складено автором]

Території та об'єкти природно заповідного фонду	Кількість	Площа, га
Природні заповідники	2	50976,84
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	23	348,4748
Заказники	174	86689,67
Пам'ятки природи	39	147,89
Ботанічні сади	1	35,4
Дендропарки	3	14,9
Разом:	242	138213,2

Об'єкти природно-заповідного фонду Житомирщини користуються слабким попитом, оскільки екскурсійна діяльність проводиться рідко, інформація про можливість відвідування не поширюється, а також відсутня картографічна візуалізація природних дестинацій. Іншою причиною слабого попиту є відсутність цікавих екскурсійних програм, низька якість автомобільних шляхів, відсутність актуальної інформації про можливості харчування та відпочинку.

За даними Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Волинській області нараховується 375 територій та об'єктів загальною площею 237 394,3 га, у т. ч. 33 278,63 га надана в постійне

користування. Природні заповідники займають 1,3 % території від загальної площі ПЗФ, національні парки – 51,2 %, заказники – 41,2 %, пам'ятки природи – 0,2 %, заповідні урочища – 6,1 %, ботанічні сади та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – менше 0,1 % (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Характеристика природно-заповідного фонду Волинської області
[складено автором]

Категорія	Усього		У тому числі			
	кількість	площа тис.га	загальнодержавного значення		місцевого значення	
Природні заповідники (Черемський)	1	2,98	1	2,98	-	-
Національні природні парки (Шацький)	1	32,51	1	32,51	-	-
Регіональні ландшафтні парки (Прип'ять-Стохід)	1	22,63	-	-	1	22,63
Заказники	219	108,77	15	24,19	204	84,58
Пам'ятки природи	129	0,81	3	0,12	126	0,69
Заповідні урочища	29	2,99	-	-	29	2,99
Ботанічні сади	1	0,01	1	0,01	-	-

На вододільних рівнинах крайньої північно-західної частини Волинського Полісся, в басейні Західного Бугу і верхів'ї Прип'яті знаходиться Шацький національний природний парк. Він розміщений у Шацькому районі Волинської області на кордоні України з Польщею і Білоруссю [10].

Парк створений у 1983 р. Його площа становить 32,5 тис. га. У перспективі територію парку передбачається розширити. Характерною особливістю парку є великі площі, зайняті озерами (22 озера, 19% території). Мета створення парку — збереження унікальних природних комплексів у районі Шацького поозер'я.

У північній дуже заболоченій частині Рівненської області у 1999 р. створено Рівненський природний заповідник, що має площу 47 тис. га. Він сформований на базі чотирьох заказників (Соминого, Сирої Погоні, Білозерського і Перебродського). В заповіднику знаходиться частина найбільшого в Україні торфoviща — Кремінне (50,1 тис. га).

На північному прикордонні Сумської області у 1999 р. створено Деснянсько-Старогутський національний природний парк площею 16,2 тис. га. Парк створено з метою вивчення, охорони та раціонального використання великих, частково заболочених лісових масивів південної частини брянських лісів.

Таблиця 2.4

Об'єкти сільського зеленого туризму Ніжинського району[28]

Територіальні громади	Кількість	Назва	Населений пункт
Батури́нська	3	Центр відпочинку «Вітрила Маклая»	м. Батурин
		Туристичний комплекс «Берег»	
		Мистецьке екопоселення «Острів обирок»	
Боброви́цька	2	Товариство шанувальників природи Бобровицького району	с. Кобижча
		Зооботанічний комплекс «Басань»	с. Ст. Басань
Борзнянська	1	Приватна садиба	с. Гришівка
Вертіївська	2	Комплекс відпочинку «Лісова казка»	с. М. Кошелівка
		Садиба зеленого туризму «У Дорофея»	с. Липів Ріг
Комарівська	1	Еко-готель на хуторі Ворона	с. Ворона
Талалаївська	2	Комплекс відпочинку «Купайла»,	с. Талалаївка
		Ресторанний	с. Хвилівка

		комплекс «Хутір рибацький»	
--	--	-------------------------------	--

Ніжинський район має потужний ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму. Великою різноманітністю відзначаються природні ресурси регіону. Тут мальовничі ландшафти, які створюють можливості для відпочинку «на природі», фотографування, піших і транспортних подорожей. Багатий рослинний і тваринний світ області дозволяє розвивати мисливство, збирання грибів, ягід, березового та кленового соку тощо. В Ніжинському районі, як аграрному регіоні, СЗТ на сьогодні не користується значною популярністю серед місцевого населення, яке ще не втратило зв'язків із селом і надає перевагу відпочинку в інших місцевостях. Тому основними споживачами регіонального сільськотуристичного турпродукту є мешканці Чернігова та Києва [1]. Станом на 2020 рік, на території району діяло 11 закладів, які пропонують різні варіанти відпочинку для гостей села (табл. 2.4).

Загальну кількість агроосель регіону, які приймають туристів, визначити дуже важко, оскільки основна їх частина перебуває «у тіні», тобто є незареєстрованою. Також проблема статистики й обліку садиб, які пропонують сільський зелений туризм, ускладнена тим, що поняття «СЗТ» і «агрооселі» не визначено остаточно в українському законодавстві. На жаль, надто часто агрооселями називають туристичні комплекси, які за суттю ними не є (наприклад, невеликі приватні готелі у сільській місцевості або навіть і у містах).

2.2. Розвиток екотуризму на території Українського Полісся

Зважаючи на те, що практично вся територія Українського Полісся є заповідною, то саме Полісся мають великий потенціал для розвитку екологічного туризму. Північна територія Українського Полісся має унікальну, незайману природу, яка (як уже зазначалося) представлена

лісовими насадженнями, красивими великими озерами та болотистою частиною, в якій водяться унікальні види тваринних та рослинних представників [27, с. 40-41].

Наразі на Поліссі існує лише кілька видів туризму, переважно сільські господарства та «радіаційний туризм» з центром на місці Чорнобильської катастрофи. Проте завдяки своїм природним ландшафтам, водно-болотним угіддям, лісам та унікальній культурній спадщині Полісся має великий потенціал стати місцем для екотуризму.

Є багато заповідних територій, як-от: Західно-Поліський транскордонний біосферний заповідник, де відвідувачі можуть піти в похід, покататися на каное, поспостерігати за птахами або відчутти присутність таких харизматичних ссавців, як зубри, ведмеді чи рисі. Місцевість особливо вражає в сезон повені, і місцеві жителі раді вітати відвідувачів, які бажають вивчити їхню культуру та традиції. В Українському Поліссі є: «Шацький», «Прип'ять-Стохід», «Цуманська пуща», «Нобельський», «Мезинський», РЛП «Міжречинський», Чорнобильський радіаційний та екобіосферний заповідники тощо.

З метою популяризації екологічного туризму на території Українського Полісся відбувається організація з екскурсій та прогулянок заповідними територіями, основною метою яких є [24]:

- пізнавальна мета (ознайомлення з унікальними представниками флори і фауни);
- еколого-просвітницька діяльність (що відбувається на території заповідних територій, які організовані з метою оберігання та збереження природного потенціалу);
- проведення фототурів (або “тихе полювання”, що здійснюється з метою спостереження та фотографування природних об’єктів, представників рослинного та тваринного світу тощо);
- спостереження за природою.

Розглянемо основні центри екотуризму українського Полісся.

Рівненське Полісся має всі можливості та перспективи для розвитку екотуризму. Для забезпечення екологічно збалансованого розвитку та охорони рослинного і тваринного світу Рівненської області Полісся функціонує мережа заповідників, яка включає 162 території та об'єкти, у тому числі 15 національних об'єктів та 147 об'єктів об'єкти мають місцеве значення, загальною площею 144313 га.

Два регіональних ландшафтних парки на Рівненщині активно використовуються для екотуризму: «Надслучанський» та «Прип'ять-Стохід». Через останню територію проходять різноманітні екологічні стежки, в тому числі знаменита вузькоколійка Антонівка-Зарич на Рівненщині - найдовша (106 км) діюча вузькоколійка в Європі (1895 р.), яка використовується і сьогодні поїзд складається з локомотива та чотирьох вагонів і перетинає унікальний в Україні дерев'яний залізничний міст (через р. Стир, поблизу с. Млинок Заріченського району) [10, с.88]. Крім того, в районі є ще одна унікальна споруда – єдиний річковий пором на Рівненщині, який перекидає річку Штіль.

Протягом усієї подорожі вузькоколійкою відвідувачі можуть спостерігати незаймані цивілізацією краєвиди: піщані поля, сосни, змішані ліси, болотисті луки. Поруч знаходяться відомі українські поліські озера: Біле, Нобель, Воронькове та Острівське. Є комунікаційна система, ферма, пам'ятки історії та культури. В районі розвиваються промисли та ремесла. Територія навколо озер і лісів багата на гриби та ягоди, тваринний світ, а самі озера та річки багаті на рибні запаси – окунь, короп, вугор, щука.

На території Волинського Полісся створено безліч екостежок та маршрутів, проте не всі з них є зареєстровано чи публічно відомими. Найкраще виконують свої функції екологічні шляхи, що прокладені в межах природно-заповідних установ (ПЗУ). До таких в межах досліджуваного регіону відносяться: природні заповідники (Черемський, Рівненський, Цуманська Пуца) національні природні парки (Шацький, Прип'ять - Стохід), регіональний ландшафтний парк «Прип'ять - Стохід» [10].

Найбільш розвинутою мережею стежок та маршрутів характеризується НПП «Прип'ять - Стохід». Тут прокладено три екологічні стежки протяжністю до 2 км, що можуть бути використані з освітньою метою. В парку відбуваються подорожі пішохідними, велосипедними, водними та комбінованими маршрутами, тривалістю як 1-2 дні, так і 5-10 денні мандрівки. У парку розроблені путівники «Чарівний світ природи Поліського краю», «Нас стежина веде вздовж Стоходу», «Старий парк над Стоходом», «Прип'ятські мандри».

Як видно із поданої таблиці 2.5, в межах досліджуваного регіону переважають екологічні стежки протяжністю до 6 км, що використовуються або можуть бути використані з навчальною метою. Найкраще функціонують серед них: «Старий парк над Стоходом», «Нас стежина веде вздовж Стоходу», «Забутими стежками Полісся», що прокладені на території НПП «Прип'ять – Стохід».

Серед екологічних пізнавально-прогулянкових стежок такими є маршрути, розроблені Рівненським природним заповідником («По масиву Сира Погоня», «Екосистеми урочища Крисине») та громадською організацією «Клуб розвитку екотуризму» (маршрути №103,107). Екотуристичні шляхи «Гармонія життя в долині Стоходу», «Чарівний світ Полісся», «Поліськими нетрями», що розроблені НПП «Прип'ять – Стохід» користуються широкою популярністю (табл 2.5).

Таблиця 2.5
Екологічні стежки та маршрути Волинського Полісся [3]

Розробник проекту організації екологічної стежки або маршрут		Типи та назви екологічних шляхів		
		Екологічна навчальна стежка (1-6 км)	Екологічна пізнавально-прогулянкова стежка (6,1-14 км)	Еко туристичний маршрут (14,1 – 60 км)
Природно-заповідні установи (ПЗУ)	Рівненський природний заповідник (ПЗ)	«Білоозерські бори» (4,5км)	«По масиву Сира Погоня», «Екосистеми урочища Крисине»	
	Черемський природний	Черемський природний	«Черемський природний	

	заповідник (ПЗ)	заповідник (3,45 км)	заповідник - Оконські озера»	
	Шацький НПП	«Лісова пісня» (5,6 км), «Світязянка» (5,2 км)	«Три озера» (8 км)	

Продовження табл. 2.5

	НПП «Прип'ять – Стохід»	«Старий парк над Стоходом» (1 км), «Нас стежина веде вздовж Стоходу» (1 км), «Забутими стежками Полісся» (2 км)		«Гармонія життя в долині Стоходу» (15 км), «Чарівний світ Полісся» (46 км), «Поліськими нетрями», «Шляхами варяг та слов'ян»
Навчальні заклади	Володимирецька ЗОШ		«Екологічною стежкою рідного села»	
	Дубровицький НВК	«Бурштиновий край» (5 км)		
	Дубровицька ЗОШ №2	«Стежками мальовничого Полісся» (5 км), «Веселковий розмай» (5 км)		
Шкільні лісництва	Устилузьке	«Лужанка»		
	Колківське	«Кривий ліс»		
	Цуманське	«Путилівська»		
Неурядові громадські організації «Смарт» «Клуб екологічного туризму»		Маршрути № 103(10 км), 107 (7 км)		«Долинами р.Случ», «Тур вихідного дня», маршрути № 101(15км), 102 (20 км), 104 (20 км), 105 (35 км), 106 (30 км)

Розвиток видів туризму: сільського, екологічного, агротуризму, еко агротуризму є перспективними напрямками для Волинського Полісся – природного регіону, де збереглися найцінніші антропогенно малозмінені природні комплекси, традиційне ведення господарства, неповторний поліський колорит, обряди, історико-культурна спадщина. Станом на 01.01.2020 р. за даними Департаменту інфраструктури і туризму Волинської

обласної державної адміністрації у Шацькому районі налічувалось 250 агросадиб.

Станом на 01.01.2023 р. (за даними Управління екології та природних ресурсів Волинської обласної державної адміністрації) в області під охороною держави перебуває 388 територій та об'єктів природно заповідного фонду загальною площею 235 088,18 га. Серед територій та об'єктів природно-заповідного фонду найпридатнішими для туристично-рекреаційного використання є національні парки, які включають дві функціональні зони для регульованої і стаціонарної рекреації, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади і зоопарки. До найпопулярніших національних парків належать: Шацький національний парк (48 977,0 га), «Прип'ять–Стохід» (39 315,5 га) та Ківерцівський «Цуманська пуща» (33 475,34 га).

Серед туристів користується популярністю Історико-культурний екомаршрут «Волинський спадок» у Ківерцівському національному природному парку «Цуманська пуща». Маршрут має протяжність близько 150 км. Він пролягає суміжними громадами Волинської та Рівненської областей через околиці та населеними пунктами - Цумань, Олика, Деражне, Клевань, Білів, Пересопниця. Сюди входять десятки пам'яток історико-культурної спадщини та об'єктів природно-заповідного фонду. Зокрема, замки в Олиці та Клевані, храми, древні городища, заказники та ботанічні пам'ятки природи.

Таким чином, важливо відмітити сильні сторони, які сприяють розвитку екологічного туризму на території Українського Полісся [24]:

- екологічно-чисте та безпечне середовище;
- унікальність флори та фауни, які формують красиві краєвиди;
- наявність на території Полісся озер, річок, болотистих територій, поблизу берегів яких розроблені і бази відпочинку, і місця для таборів тощо;
- велика кількість історичних, культурних та архітектурних пам'яток;
- збереження сільських традицій, а також культури місцевого населення;
- досить невисока вартість на відпочинок на території Полісся.

Таким чином, аналізуючи перспективи щодо можливостей розвитку екологічного виду туризму, стає зрозумілим, що територія Українського Полісся має багатий туристичний потенціал.

2.3. Туристичний потенціал екотуризму Українського Полісся

Особливого значення для проведення всіх видів туристичної діяльності, в тому числі і екологічного виду туризму, мають саме культурно-історичні та археологічні пам'ятки. Зважаючи на те, що територія Українського Полісся є великою та охоплює відразу декілька областей, то і таких пам'яток є досить велика кількість. Проте, аналізуючи особливості всіх регіонів, що входять до складу Українського Полісся, чи не найважливішого значення набуває саме Волинська область. Саме Волинь вважається найбільш екологічно чистою та багатою на туристичні рекреації територією. Основні культурно-історичні та археологічні пам'ятки Волинської області відображено в Додатку А.

Крім того, на території Волинської області розташована велика мережа музеїв, основні т найважливіші з яких наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6.

Музеї Західного Полісся [2]

<i>№</i>	<i>Назва</i>	<i>Адреса</i>
1	Луцький історико-культурний заповідник	М. Луцьк, вул. К. Лібкнехта 23
2	Волинський краєзнавчий музей	М. Луцьк, вул. Шопена 20
3	Музей Волинської ікони	М. Луцьк, пл. Перемоги 4
4	Володимир-Волинський краєзнавчий музей	М. Луцьк, вул. Соборна 27
5	Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки	С. Колодяжне Ковельського району
6	Волинський регіональний музей українського війська і воєнної техніки	М. Луцьк, вул. На Таборище 4

Важливого історичного значення набувають і історично-архітектурні пам'ятки, до яких відносяться замки. Так, на території Луцького історико-культурного заповідника розташований Замок Любарта, який вважається найкращою фортифікаційною спорудою краю. Замок розташований на вигині річки Случ. Перша згадка про Замок датується 1085 р. [10, с. 52].

Що стосується Житомирської області, як центру Українського Полісся, то на її території також розташовується велика кількість культурно-історичних та археологічних пам'яток, серед яких варто згадати: Житомирський художній та краєзнавчий музеї; Музей космонавтики ім. С. Корольова; Музей коштовного і декоративного каміння (сміт Володарськ-Волинський); Верхівнянський літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака [2, с. 85-87] та ін.

Одним із найбагатших в культурно-історичному плані частин Українського Полісся вважається Чернігівська область. Так, на території області функціонує велика кількість археологічних, архітектурних та культурно-історичних пам'яток, з яких понад 50 включено до національної мережі туристичних маршрутів [2, с. 102].

Етнографічні особливості Волинського Полісся упродовж століть відображались у працях місцевих майстрів – вишивальниць, різьбярів по дереву та каменю, ткачів, майстрів декоративного розпису та соломоплетіння. Саме соломоплетіння є візитівкою Турійського району на Волині. Прийоми плетіння з соломи здавна відомі багатьом землеробським народам. Потреба в речах, виготовлених з цього доступного матеріалу, обумовила передачу і вдосконалення з покоління в покоління художніх традицій соломоплетіння. Потужний його осередок у Турійському районі розміщений у с. Купичів.

Заслужений майстер народної творчості України Марія Кравчук проводить для туристів майстер-класи із соломоплетіння, які особливо цікаві для дітей. Майстриня продовж 30-ти років розробляла своєрідну технологію соломоплетіння, її знахідка – це плоскі фігури птахів, тварин, фантазійні форми. Саме тут розташований єдиний в Україні музей соломоплетіння

«Солом'яне диво» у с. Купичів. Його відкрито при Купичівській ЗОШ І-ІІІ ст. у 2008 р. Експозиційні розділи відображають історію соломоплетіння, види плетіння, етапи творчості М. Кравчук та членів студії «Житечко» [27, с.35].

Волинь славиться своєрідною вишивкою. Візерунки геометричні, чіткі та прості. Чіткість ритму підсилюється однобарвністю вишивок, виконаних червоною ниткою на полотні. Сьогодні у Волинському районі є багато осередків вишивання – у смт Турійськ, сс. Радовичі, Вербичне, Туропин, Купичів, які продовжують традиції і привносять сучасні мотиви у техніки вишивання.

Цікавим для туристів буде відвідування обійстя вишивальниці Віри Марчук із смт Луків. Крім того, у с. Перевали Турійського району зберігся осередок різьби по дереву. Різьбярі застосовують методи випилювання, випалювання, художньої різьби для нанесення візерунків на вироби (меблі, скрині, шкатулки, люльки тощо), які крім утилітарного призначення виконують й естетичні функції. Автентику народних промислів та доробків декоративно-ужиткового мистецтва жителі Волинського Полісся репрезентують на численних фестивалях, зокрема і на фестивалі «Весняний етновир», що запрошує туристів у смт Турійськ.

Рівненське Полісся має всі можливості та перспективи для розвитку екотуризму. Тут розвинена інфраструктура, що з'єднує регіон країнами Балтії та автомобільною дорогою Старокостянтинів-Рівне Городище в напрямку Білорусі. 2 регіональних ландшафтних парку на Рівненщині активно використовуються для екотуризму: «Надслучанський» та «Прип'ять-Стохід».

Через територію останньої проходять різноманітні екологічні стежки, в тому числі знаменита вузькоколійка Антонівка-Заріч на Рівненщині - найдовша (106 км) діюча вузькоколійка в Європі (1895 р.), яка використовується і сьогодні поїзд складається з локомотива та чотирьох вагонів і перетинає унікальний в Україні дерев'яний залізничний міст(через р. Стир, поблизу с. Млинок Зарічненського району) [3,с.128].

Крім того, в районі є ще одна унікальна споруда – єдиний річковий пором на Рівненщині, який перекидає річку Штіль. Протягом усієї подорожі вузькоколійкою відвідувачі можуть спостерігати незаймані цивілізацією краєвиди: піщані поля, сосни, змішані ліси, болотисті луки. Поруч знаходяться відомі українські поліські озера: Біле, Нобель, Воронькове та Острівське. Є комунікаційна система, ферма, пам'ятки історії та культури. В районі розвиваються промисли та ремесла. Вишивки та ткацькі вироби нинішніх майстринь Уляни Кот та Ніни Рабчевської прикрашають музеї України та за кордоном. Навколо села розкидані річки Сомине, Вербівка, Озерськ, Велика Озера, Нобель, Горинь та Случ. Територія навколо озер і лісів багата на гриби та ягоди, тваринний світ, а самі озера та річки багаті на рибні запаси – окунь, короп, вугор, щука [13].

У контексті розважального туризму Полісся може зацікавити фестивалем «Поліське літо з фольклором» у м. Луцьк Волинської області.

Полісся має великий потенціал для розвитку гастрономічного туризму. Головні види: дегустація хлібних виробів, дегустація слабоалкогольних напоїв, рибний, ягідно-овочевий, медовий, змішаний.

Дегустація хлібних виробів. Як і по всій Україні, на Поліссі надають перевагу продуктам рослинного походження. Хлібні вироби користуються великою популярністю серед місцевого населення. Випічка є обрядовими атрибутами багатьох національних свят. З житнього хліба для Полісся найбільш характерні книші (5-7- пелюстковий хлібець з прошарком олії). Пшеничний хліб також є атрибутом святкового столу. Печуть пшеничні паляниці, калачі, пироги з грибами, капустою, сиром, ягодами, горіхами та іншими начинками [20].

Характерним для Полісся також є споживання різних видів каш, найпопулярнішими з яких є гречана й пшоняна. Подають їх з молоком, шкварками, засмажками чи у вигляді куліша. Саме на Поліссі споживають, так звані, каші-розмазні, які готують на сироватці чи маслянці (продукт, переробки молока, який отримують при збиванні вершкового масла).

Із недроблених пшеничних круп варять обрядову різдвяну кутю, заправляючи її узваром із сушених плодів яблук та груш, горіхами й родзинками. Багато страв також споживають із пшеничного борошна – млинців, оладок, вареників, галушок, локшини. Вареники з сиром на Масляну (тиждень перед Великим постом), як і всюди в Україні, готують донині. До них традиційно подають сметану, розтиранку чи ряжанку.

Змішаний туризм. Найтипівішим для поліської кухні є вживання страв з використанням картоплі. До таких відносять: різновиди картопляних гарнірів (варена, смажена, запечена), деруни (смажені на соняшниковій олії картопляні млинці), картопляники (картопляні кнедли з м'якоті відвареної картоплі) та інші. Традиційно, найпопулярнішою овочевою стравою, як і повсюди в Україні, є борщ.

Слід відзначити, що на Поліссі не використовують такої кількості спецій, як у південних районах України. Місцеве населення надає перевагу збереженню оригінальних смакових якостей продуктів, тому зі спецій найбільше використовується часник та цибуля. Також, на Поліссі вживають різні види м'ясних страв, які найбільше готують під час різдвяних свят і на Великдень. Найпопулярніші з них це: кров'янка, ковбаси, сальтисон, м'ясо, печене в тісті, холодець та інші. Особливістю поліської кухні є те, що до м'ясних підлив і соусів до м'яса часто додають гриби, журавлину і кмин.

Ягідно-овочевий. Збиральництво характерне для Полісся значно більше ніж для інших регіонів України. Для харчування місцевого населення характерна прихильність до грибних страв і страв із чорниціями (останні є незмінними начинками для вареників і налисників). Для Полісся більше, ніж для інших регіонів України, характерні різні напої: ягідні соки та кваси.

Найпопулярнішим соком є березовий, його вживають свіжим, або заквашують житнім хлібом чи ягодами. Не менш популярним напоєм є узвар, який є обов'язковим атрибутом як святкового так і буденного стола поліщуків. Поряд з дегустацією страв та напоїв з ягід та овочів, можливе безпосереднє залучення туристів до процесу збору та заготівлі даних продуктів. Прогулянки

лісом та збиральництво чорниць, суниць, журавлини і подальше приготування страв та напоїв, дозволять розкрити увесь колорит життя на Поліссі.

Рибний туризм. Перлиною західноукраїнського рибальства є Шацький національний природний парк. Тут ловлять вугря, судаків, язів, білизни, коропів, карасів, окунів, щук та іншу рибу. Її сушать у печі, в'ялять, смажать та варять [10]. Не менш популярним серед рибалок також є природоохоронні території Качанівського історико-культурного заповідника, Надслучанського регіонального ландшафтного парку, національного природного парку «Прип'ять-Стохід», Поліського та Рівненського природних заповідників.

Вироби з риби представлені на кожному значному святі. Рибний туризм на Поліссі умовно можна поділити на два види: зимовий рибний туризм та літній. Влаштовуючи фестивалі та свята зимою, доцільно залучати туристів до зимової рибалки (вирубка ополонки, процес риболовлі).

Дегустація слабоалкогольних напоїв. Найпопулярнішими слабоалкогольними напоями на Поліссі традиційно вважаються наливки. Солодкий фруктовий-ягідний спиртний напій отримують майже з усіх ягід, від чого походить їхня назва: вишнівка, слив'янка, смородинівка, тернівка, чорнична, малинова, ожинава, калинова, бузинова та ін. Окрім пізнавального та розважального ефекту, заходи, де можливість скуштувати слабоалкогольні напої, несуть також і лікувальну мету. Багато настоянок та напоїв мають дезінфікуючу та профілактичну дію. Дегустацію таких напоїв можна включити у будь-який тур, у будь-яку пору року по усій території Українського Полісся. популярністю користуються настоянки – горілки на травах і коріннях лікарських трав (зубрівці, звіробої, калгані, чебрецю, м'яті та ін.).

Медовий туризм. Бортництво – традиційне лісове бджільництво слов'ян, відоме в Україні ще з найдавніших часів. Сьогодні поширене фактично лише по кордону з Білоруссю, особливо ж на Центральному Поліссі в районі Поліського природного заповідника, на теренах якого налічується декілька тисяч бортей. Асортимент медової продукції, які пропонують поліські

бортники дуже великий – від традиційних гречаних та липових медів до продукції з бджолиного підмору. Велику роль у розвитку медового промислу відіграє туризм. Уже на території Полісся проводяться медові фестивалі та ярмарки, які однак є явищем стихійним.

Полісся приховує для мандрівників безліч можливостей активного туризму. Останнім часом набувають популярності сплави річками – по Прип'яті, Случі, Стирі, Горині, Тетерові, Десні та інших. Місцевість дозволяє комбінувати маршрути практично в довільному порядку, тому можна підібрати той варіант, що вам найближче до душі.

Для особливо завзятих мандрівників-екстремалів є цікаві варіанти туристичних походів по болотах. Болота можуть бути вкрай небезпечними, деякі з них є справжніми трясовинами, які здатні затягнути в себе. Такі походи організовують місцеві туристичні спільноти, які добре знають стежки і проходи на місцевості.

2.4. Проблеми екотуризму досліджуваної території та шляхи їх вирішення

Поліський регіон має сприятливі умови для організації функціонування екологічного туризму, а саме:

- значні природно-рекреаційні ресурси (сприятливі кліматичні та бальнеологічні умови, достатня забезпеченість водними ресурсами, наявність родовищ мінеральних лікувальних вод, багатство та різноманіття місцевої флори та фауни, значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду).

- сприятливу (порівняно з іншими регіонами України) екологічну ситуацію в південній частині регіону;

- багату історико-культурну спадщину (в одній лише Рівненській області розташовано 1122 пам'яток історії, архітектурних споруд та археологічних об'єктів, що мають художню цінність та історичне, культурне, духовне значення, в регіоні розвиваються самобутні народні ремесла та промисли, з

ним пов'язані життєві шляхи відомих українських та зарубіжних діячів, не забулись остаточно й народні звичаї, обряди, пісні тощо);

- сприятливе транспортно-географічне положення (прикордонне розташування; наявність трьох міжнародних транспортних коридорів; значний ступінь транспортної доступності більшості поселень, в яких зосереджені рекреаційні ресурси;

- значну забезпеченість трудовими ресурсами [7 с.19-20].

Проте, зупинимось на проблемах, що супроводжують розвиток екологічного туризму в країні й на Поліссі, зокрема.

По-перше, екологічний туризм досі не є конкретизованим у законодавчому плані: процес організації й функціонування даного сектору туристичної сфери регулюється Законом України «Про туризм». Між тим, необхідно чітко визначити та врегулювати відносини між приймаючою стороною, споживачами турпродукту та державними органами, що мають відношення до даного виду господарської діяльності. На даний момент є лише проект Закону «Про сільський туризм», в якому визначаються загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі сільського туризму. Ним гарантується забезпечення конституційних прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав в процесі заняття даним видом діяльності, встановлюються засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулюються відносини, пов'язані з організацією та здійсненням сільського туризму на території України.

Наразі ж перспективи отримати у господаря якісний турпродукт, так само як і захистити господаря від можливих негараздів, є досить туманними. Ця проблема вирішується шляхом організації обласних відділень Спілки сприяння розвитку сільського туризму (далі - Спілка), які надають необхідні консультації та підтримку; маркування садиб (на кшталт готелів) за ступенем зручності й безпеки умов проживання, яка проводиться спеціалістами

державних адміністрацій на платній основі; ціновою політикою. Але цього явно недостатньо, і вирішити ці та інші питання можна лише впорядкувавши нормативно-правову базу.

По-друге, основним суб'єктом туристичної господарської діяльності у забезпеченні екологічного відпочинку на Поліссі виступає сільська (переважно, селянська) родина, яка надає туристові житло, забезпечує харчування екологічно чистими продуктами, переважно виробленими у домогосподарстві, допомагає організувати дозвілля, забезпечує безпеку відпочинку тощо. Тобто, власне кажучи, кожна родина, що працює у сфері сільського туризму є мінітуроператором, оскільки від початку й до кінця формує власний турпродукт.

Для того, що привабити й утримати туриста, замало надати йому дах над головою та забезпечити харчування, навіть якщо житло буде красивим, зручним і безпечним, а їжа різноманітною та якісною. Необхідно подбати про змістовне дозвілля відпочиваючих. Його організації сприяє наявність об'єктів природного й антропогенного походження, які можуть виконувати роль рекреаційних ресурсів: річки, лісу, мальовничих ландшафтів, цікавих архітектурних споруд і т.п. Господар повинен мати кілька варіантів організації дозвілля відпочиваючих, бути готовим показати своє господарство, розповісти про особливості його ведення, розповісти про своє село, край, його географію, історію, пам'ятки, звичаї тощо, надати необхідний інвентар, виконувати роль провідника й екскурсовода.

Окрім того, турпродукту необхідно надати неповторного місцевого колориту, чому у пригоді стане знайомство туристів з народними ремеслами й творчістю. Тож очевидно, що сільський туризм – не така вже легка справа, його організація вимагає від господарів багато зусиль і часу, а ще – знань і досвіду. Виникає проблема освіти господарів: вони повинні знати свої права і обов'язки (знову ж таки – необхідність прийняття відповідного закону), володіти основами бухгалтерського обліку, вміти надати першу допомогу, бути краєзнавцями.

На даний час ця проблема вирішується шляхом надання консультацій Спілкою, випуском нею ж журналу «Туризм сільський зелений», де у відповідних рубриках надається потрібна інформація. Проте, Спілка не може вирішити усіх питань, зокрема, надати вичерпну краєзнавчу інформацію. Ця задача має бути вирішена за рахунок організації дистанційного навчання або курсів, забезпечення відповідною літературою, активізацією краєзнавчої роботи сільських шкіл та бібліотек тощо [5 с.157].

По-третє, для організації сільського туризму потрібні гроші. Сучасне село переживає не найлегші часи. І це стосується не лише Полісся. Для оформлення садиб, закупівлі необхідного обладнання, а також для забезпечення господарів необхідними методичними матеріалами потрібна допомога держави, окрім того можна створити громадський фонд розвитку сільського туризму, подбати про надання цільових кредитів за низькими процентними ставками.

Далі щодо розвитку екологічного туризму на Поліссі. Проблемою є формування конкурентоспроможного регіонального турпродукту. Є декілька чинників, що можуть перешкоджати її ефективному вирішенню: негативний екологічний імідж регіону, незадовільна якість доріг, висока конкуренція з боку суб'єктів рекреаційної господарської діяльності (і не лише в галузі сільського туризму) з інших регіонів і країн, незадовільний рівень інформованості потенційних туристів про рекреаційні можливості регіону, мала кількість внутрішніх потенційних споживачів (ними є здебільшого мешканці великих міст, яких у регіоні чотири), зниження атрактивності рекреаційних ресурсів природного й антропогенного походження внаслідок нераціонального їх використання та організації недостатньо ефективних заходів з їх охорони тощо.

Окреме місце у їх подоланні відводиться забезпеченню потенційних споживачів турпродукту інформацією про реальну екологічну ситуацію в регіоні, про рекреаційні ресурси регіону, і саме головне, про суб'єктів туристичної господарської діяльності в галузі сільського туризму та послуги,

які вони надають. Велику роль у розповсюдженні такої інформації відіграє телебачення, газети, туристичні виставки та мережа Інтернет.

В Україні існує основні сайти, де потенційні споживачі можуть ознайомитись з пропозицією ринку сільського туризму і навіть обрати й забронювати садибу: сайт Спілки сприяння розвитку сільського туризму в Україні та сайт ТОВ «Екоплан» «Все про сільський відпочинок в Україні». Проте, Поліський регіон представлений не широко. Так, за даними голови Волинської ОДА в області близько 100 садиб надають послуги сільського туризму, проте на першому сайті інформацію про себе розмістили 36 господарств, а на другому – лише 1. І це найкращі по регіону показники.

З огляду на високу конкуренцію поліські господарі мають дбати не лише про розповсюдження інформації про себя, але й про створення високоякісного турпродукту, інакше даний вид діяльності не набуде бажаного рівня розвитку. Необхідно створити всі умови, щоб туристи, спробувавши раз відпочити у поліському селі, захотіли повернутися сюди знову і порадили зробити це своїм друзям і знайомим, адже найкраща реклама та, яку розповсюджує клієнт.

Одним із головних чинників, що впливає на екотуризм, є питання безпеки. Військові дії, мінування території, бомбардування та обстріли зробили багато природних зон небезпечними для відвідування туристами. Військові дії призводять до руйнування природних ландшафтів, національних парків, заповідників та інших екологічно важливих територій. Це лише зменшує привабливість цих місць для туристів, але завдає шкоди біорізноманіттю.

Екотуризм є важливим напрямом розвитку туризму в Україні. Країна має багату природну спадщину, що приваблює туристів з усього світу. Проте екотуризм в Україні, на відміну від європейських країн, у довоєнний період не мав достатньої уваги від уряду та бізнесу, що затримувало розвиток цієї галузі.

Для забезпечення розвитку екотуризму в Україні та на Поліссі зокрема у післявоєнний період необхідно створити нову та розвивати існуючу туристичну інфраструктуру в районах з високим потенціалом для цього

напряму. Важливо розвивати туристичні послуги, що сприяють екологічному розвитку регіонів, наприклад, екологічне харчування та використання екологічних матеріалів у будівництві.

Одним із шляхів розвитку екотуризму в Україні є збереження та захист природних зон, що мають високу екологічну цінність. Відновлення та збільшення площі природної зеленої зони може стати ключовим фактором у привабленні туристів. Також важливо здійснювати екологічний контроль за розвитком туризму, щоб забезпечити збереження природних ресурсів та біорізноманіття.

Важливою також є співпраця з міжнародними організаціями, що займаються екотуризмом, для впровадження міжнародних стандартів і рекомендацій щодо розвитку цієї галузі. Крім того, важливим фактором є залучення інвестицій для розвитку екотуризму, що дозволить створити нові робочі місця та забезпечити стабільний ріст туристичної індустрії.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОГО ПРОДУКТУ «ЕКОТУР ПОЛІССЯ»

3.1. Загальна характеристика туру

Актуальність та мета розробки нового туристичного продукту. Попри військові дії, які продовжуються в багатьох областях нашої держави, та встановлені обмеження, туристичний сектор продовжує працювати в безпечних регіонах, де не ведеться активних бойових дій. Однак туристична діяльність під час війни має певні особливості. Щоденно збільшується кількість різних туристичних та екскурсійних програм для всіх вікових категорій, оскільки потреба у відпочинку та відновленні сил є надзвичайно нагальною через зростання рівня тривожності населення та перебуванні в умовах постійного стресу. Особливо потребують відновлення сил діти, вимушено переміщені особи, постраждалі внаслідок війни, військові.

Під час проведення організації екскурсійних програм важливо пам'ятати, що туристичний продукт має певні особливості, які залежать від низки чинників: вікової та статевої приналежності учасників, їх кількості, вартості тощо.

Пропозиція екологічних подорожей на туристичному ринку орієнтована як на індивідуальне, так і групове обслуговування туристів. На ринку туристичних послуг асортимент екотурів досить вузький. Представлені в основному поїздки одного дня. Пропонуємо розробку більш комплексного туристичного продукту, розрахованого на більш тривалий термін.

Споживачами даного туру є люди, що віддають перевагу активному відпочинку на природі та здоровому способу життя. Тур розроблений для туристів з середнім достатком, що хочуть віддалитися від буденного життя у великому місті та провести декілька днів у природному середовищі, відволіктися від рутини, насолодитися прогулянками по національному парку.

Головною метою туристів при відвідуванні екотуру є фізичне і духовне очищення, придбання нових знайомств, рекреація, розслаблення та оздоровлення. Тур задовольняє наступні потреби споживачів:

- потреба у відновленні сил;
- потреба у відпочинку та розвагах;
- позбавлення від стресу та занепокоєння;
- потреба в спілкуванні;
- задоволення духовних потреб;
- екологічна освіта;
- оздоровлення.

Для проведення туру було обрано саме Волинську область, оскільки Волинська область має унікальні умови для просування на ринок продукту екологічного туризму та відзначається унікальністю природного середовища з високоцінними мальовничими водно-болотними та лісовими ландшафтами.

На території регіону під охороною держави перебуває 1534 об'єкти культурної спадщини, налічується 20 історичних населених місць, діють два історико-культурні заповідники, знаходиться 265 озер, 231 рекреаційна зона та три Національні природні парки (Цуманська пуща, Припять-Стохід, Шацький), достатньо розвинена мережа туристично рекреаційних закладів []. Ключовими факторами, які сприяють активному розвитку екологічного туризму в регіоні, постають:

- активізація попиту на послуги сільського зеленого туризму з боку вітчизняних та зарубіжних споживачів;
- унікальні природно-рекреаційні ресурси регіону;
- багатогранна історико-культурна та етнографічна спадщина регіону;
- колоритне різноманіття традицій, національних цінностей, народних звичаїв та промислів різних етногруп сільського населення регіону;
- проведення великої кількості фестивалів та інших розважальних подій у Луцьку та на території області;
- вигідне географічне розташування;

□ екологічна чистота сільських територій, відсутність екологічно небезпечних та шкідливих для навколишнього середовища і здоров'я людей виробництв;

□ наявність потужного житлового фонду у місцевості;

□ велика кількість соціально-трудоових ресурсів для участі у реалізації проектів екологічного туризму;

□ значні можливості надання спеціалізованих туристичних послуг у сфері рибальства, полювання, проведення екскурсій тощо.

Унікальність розробленого туристичного продукту полягає у тривалості даного туру, що є нововведенням на ринку туристичних послуг та вдалому поєднанню елементів оглядової екскурсії із практичними дослідженнями еко території.

Таким чином, розглянемо основні пункти проведення екскурсійного продукту «Полісся» [розроблено автором]:

Тип екскурсії за змістом: оглядова, дослідницька

За місце проведення: Волинська область - територія національного природного парку «Шацький».

Збір групи: на центральному автовокзалі м. Луцьк

За складом учасників: індивідуальна, групова, сімейна (діти не менше 14 років), без статевої приналежності

Кількість учасників: 15 осіб

За способом пересування: водно-пішохідна

За формою проведення: звичайна

Тривалість: 5 днів

Сезонність: весняно-осіння.

Рис.3.1. Картосхема маршруту екотуру «Полісся» розроблено автором за Картою туристичних маршрутів Шацький національний природний парк

Маршрут екскурсійної програми становить прогулянку територією Національного природного парку «Шацький» (рис.3.1).

Складність маршруту: середня. Маршрут потребує мінімальної підготовки, під силу фізично здоровій людині

Таким чином, із зазначеного стає зрозумілим, що для проведення екскурсійної програми варто обирати сезон весна-осінь, що пов'язано із теплою порою, яка є найбільш комфортною для туристів. Окрім цього більш комфортною екскурсія є у випадку її групового виду. Одноденний тур розуміє собою піші прогулянки екостежками та туристичними маршрутами парку.

Наведемо коротку характеристику основним туристичним об'єктам та об'єктам інфраструктури, якими будуть користуватися екскурсанти в процесі проведення екотуру «Полісся».

Туристи відвідають наступні туристичні об'єкти: церква Різдва Пресвятої Богородиці с.Шацьк, давньоруське місто Рай, Національний

природний парк «Шацький», Музей фауни Шацького національного парку, «Озеро Кримне», «Озеро Пісочне», «Озеро Пулемецьке», «Озеро Світязь».

Таким чином, для представленої розробки екотуру бачимо, що туристи будуть використовувати готельний комплекс в селищі Шацьк - гостинне обійстя «Орнамент». Отже, основні дані: Місцезнаходження: смт. Шацьк, Волинська область, вулиця Лесі Українки, 65, Шацьк, Волинська область, Україна. Загальна характеристика номерного фонду наведено в Табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Загальна характеристика номерного фонду в садибі «Орнамент» [25]

<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Опис</i>	<i>Вартість, грн.</i>
1	Двомісний з 1 ліжком (15 м ²)	Обладнання: 1 широке двоспальне ліжко; електрочайник, засоби для приготування кави/чаю; власна ванна кімната з приналежностями; телевізор; кухонні засоби та ін.	800
2	Двомісний з 1 ліжком (18 м ²)	Обладнання: 1 широке двоспальне ліжко; електрочайник, засоби для приготування кави/чаю; власна ванна кімната з приналежностями; телевізор; кухонні засоби та ін.	800 (+200 - додаткове місце)
3	Тримісний з 1 двоспальним ліжком та диваном	Обладнання: 1 велике ліжко, й ліжко-диван; електрочайник, засоби для приготування кави/чаю; власна ванна кімната з приналежностями; телевізор; кухонні засоби.	900
4	Сімейний з 2 ліжками розміру «queen-size» (25 м ²)	Два ліжка розміру «queen-size», диван-ліжко; електрочайник, засоби для приготування кави/чаю; власна ванна кімната з приналежностями; телевізор; кухонні засоби та ін.	1000 (+200 - додаткове місце)
5	Окремий котедж	Максимальне розташування 8 осіб (далі - 200 грн. За кожне додаткове місце). Обладнання: дві спальні, два санвузли, кухня з каміном.	2200

ГОСТИННЕ ОБІЙСТЯ «ОРНАМЕНТ» пропонує туристам наступні послуги [25]:

- надзвичайно смачні сніданки, обіди і вечері (можна з доставкою в номер); запашну каву; садовий камін, мангал і барбекю;

- ставок, де можна гарно порибалити;

- окрема простора кухня повністю укомплектована посудом і побутовою технікою; паркінг;

- Wi – Fi, який охоплює всю територію;

- 10 хвилин пішки від о. Світязь;

- прокат велосипедів;

- чудовий доїзд автівкою.

Загальні послуги, що надає садиба [25]:

- паркування - безкоштовне для жителів готелю;

- приватний паркінг;

- можливість перебування із тваринами (уточнити за вартість та вид тварин);

- риболовля, доступність до туристичних маршрутів, все для велоспорту;

- трансфер від та до аеропорту.

Таким чином, туристи зможуть комфортно відпочити в тиші та спокої. Гості можуть замовити додаткові послуги, а саме: проведення свята, альтанка та мангал, прокат велосипедів та організація екскурсій.

Що стосується відвідування основних об'єктів екотуру, то розглянемо їх більш детальніше.

Комплекс сполучених озер, на базі яких побудовано один із видів екскурсій: екскурсія на човнах «Озерний лабіринт» (вартість - 350 грн./особа) (Додаток В). Тривалість такого туру в середньому становить 3-4 годин. Маршрут: оз. Світязь (затока Лука) – оз. Чорне Велике – оз. Люцимер [31].

Окрім того, поблизу озера Люцимер є обладнані місця для розбиття палатного містечка, облаштовані місця для риболовлі з можливістю оренди необхідного обладнання. Крім того, узбережжя о. Люцимер обладнане для пляжного відпочинку як для дорослих, так і з дітьми.

Також територія навколо озера має лісисту місцевість, в якій в сезон можна збирати ягоди. Таким чином, територія поблизу озера придатна для всіх видів екологічного (зеленого) туризму.

Музей фауни Шацького національного парку працює при Шацькому лісовому коледжі, заснованому в 1963 р. заслуженим лісником України В. Сульком, і тепер носить його ім'я. У павільйоні музею представлено 400 видів тварин та птахів. Найстарішим експонатом є зубр, якого 40 років тому подарувала музею Біловезька Пуща. 85% експонатів виготовлено руками викладачів та учнів коледжу [22]. Рекомендовано відвідати всі експозиції. Озеро Плотиччя (Додаток Г) розташоване на північний схід від селища Шацьк, входячи в каскад протічних озер Люцимер-Кругле-Довге-Плотиччя-Кримно. Площа озера становить 11,0 га, довжина - 475 м, ширина - 325 м, максимальна глибина - 1,0 м, середня глибина - 0,5 м, об'єм води становить 54,9 тис.м³ [30].

Знаходячись віддаленим від населених пунктів озеро приваблює до себе птахів. Тут гніздуються, зупиняються на відпочинок під час міграцій та літніх жировок лиска, крижень, чирки, черні, чорний та річковий крячки, лебідь, мартини, погонич, болотяний лунь тощо. Таким чином, відпочиваючи поблизу озера, стає можливим поспостерігати за птахами та вивчати їх звички і поведінку [31].

Озеро Кримне (Додаток Д) - порівняно неглибока водойма із красивим піщаним дном, яке на окремих ділянках замулене, його краї встелені маленькими симпатичними камінцями, а пологі піщані береги чергуються з високими крейдяними. Довжина озера становить приблизно 2км, ширина - до 0,72км, а глибина - до 6 м [23].

Озеро є віддаленим від цивілізації, тому біля нього дуже затишно та спокійно. Тут можна відпочити від міської метушні, насолодитися лісовими ароматами, розслабитися, заснути під відкритим небом та вранці прокинутися від мелодійного пташиного співу. Кримне входить до складу Шацького національного природного парку, славиться своєю чистою водою, чудовим

кліматом, рідкісною флорою та фауною, прекрасними пейзажами і належить до пам'яток природи України [23]. Озеро – прекрасний варіант для пішохідної прогулянки.

Таким чином, аналізуючи дані, наведені вище, бачимо, що існує потреба у наведенні такої обов'язкової складової будь-якого туру, як складання та розробка інформаційного листа туру (Табл. 3.2.). Таким чином нижче буде наведена приблизна програма екологічного туру «Шацькі озера». Приблизного значення лист набуває у зв'язку з тим, що існує безліч додаткових послуг, які можуть бути використані туристами на свій розсуд. Саме тому вбачаємо потребу у зазначенні тих, які користуються найбільшим попитом серед туристів згідно статистичних даних.

Таблиця 3.2.

Інформаційний лист туру «Полісся» [розроблено автором]

Маршрут	М. Луцьк - смт. Шацьк - м. Луцьк
Час та місце збору	25.08.22 р. 8.00 - Центральний автовокзал м. Луцьк
Час відправлення	8.30, у зв'язку з тим, що відправлення відбувається вчасно, варто приходити на зазначений час, під час якого буде наведено інформація щодо особливості проведення туристичної поїздки
Подальші дії	Весь час прибуття, відправлення, місця поселення та проведення історичних і культурних програм будуть обговорюватися під час поїздки та зупинок
Дата та час повернення	29.08.22 р. о 12.00
Місце відправлення	Смт. Шацьк
Місце збору	Автостоянка біля Шацького національного парку
Прибуття	М. Луцьк, Центральний автовокзал - 29.08.2022 р. о 14.30
Контакти дані керівника групи	Телефон керівника групи буде увімкнено на увесь час поїздки. Він слугує для зв'язку у разі відставання від групи чи загублення.

Детальна програма екскурсії наведена у Додатку Б.

Таким чином, варто зазначити, що в разі виникнення будь-яких проблем чи питань, що виникають під час здійснення туру, варто обов'язково

повідомляти керівника групи особисто або за телефоном, який надається на початку поїздки.

Таким чином, стає зрозуміло, що територія Шацького національного природного парку - одне з найкращих місць для здійснення екологічного туризму в Україні. Крім того, комплекс Шацьких озер щороку приваблює велику кількість туристів з усієї України

3.2. Економічне обґрунтування туру

Для повноцінного завершення дослідження варто провести аналіз економічної сторони туру «Полісся». При цьому обов'язковим аспектом вважається обґрунтування всіх складових туристичного продукту, його вартість та розрахунок з урахуванням всіх витрат та нюансів.

Таким чином, варто зазначити той факт, що туристичний продукт екологічний тур «Полісся» є пішохідним видом за здійсненням, то використання автотранспорту є необхідним лише у випадку доставки туристичної групи від м. Луцьк до смт. Шацьк та після завершенні туру - у зворотному напрямку. При цьому використовується сервіс приватного перевезення «За замовленням» - вартість перевезення є сталою та становить 1000 грн. за автобус.

Окрім того, в процесі здійснення туристичної подорожі екотуру «Шацькі озера» будуть враховані всі нюанси, які стосуються необхідного туристичного спорядження (туристичні намети, спальники тощо), використання додаткової водної екскурсії (екскурсія на човнах «Озерний лабіринт») - вартість якої також є сталою та становить 350 грн./особа; доба проживання в готельному комплексі «Орнамент»; послуги гіда та ін.

Під час проведення розрахунку туристичної послуги буде проаналізовано та надано вартість з розрахунку на одну особу та на групу (15 осіб + гід-екскурсовод). Отже, калькуляція туру наведено в Табл. 3.3. До вартості туру входить: транспорт по маршруту, проживання, харчування,

екскурсійне обслуговування, страхування. Не оплачується віза, вхідні квитки до музеїв, особисті витрати.

Таблиця 3.3.

Калькуляція туру «Полісся» [розроблено автором]

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна	Вартість
1	2	3	4	5
1	Страховка	15	500	7500
2	Візи <i>*при потребі</i>	-	-	-
3	Транспорт			1000
4	Проживання			
	1-місне розміщення	4	800	3200
	2-місне розміщення	6	1000	6000
	3-місне розміщення (за запитом)		1400	
	Сімейний номер (за запитом)		1600	
5	Харчування			
	сніданок	16	150	2400
	Закупівля продуктів на приготування	15	500	7500
6	Екскурсійне обслуговування	15	350	5250
7	Додаткові витрати (оренда спорядження)	15	650	9750
	Разом прямих витрат			42600
8	Загальновиробничі витрати	-	-	-
9	Заробітна плата гίδα/екскурсовода	5	200	1000
10	Витрати на рекламу			2500
11	Виробнича собівартість			3500
12	Прибуток	30%		1050
13	Вартість обслуговування групи (15 осіб) за день			8298
14	Ціна одного ваучера без ПДВ			553,2
15	ПДВ	20%		110,64
16	Ціна продажу одного ваучера з ПДВ			663,84

Отже, вартість одного ваучера на день становить 663,84 грн./особа. Прибуток від реалізації 1 туру-дня за сезон становить в середньому 1558,89 грн. Тобто, це дає змогу зробити висновки про те, що розроблений тур є рентабельним, проте для збільшення кількості реалізованих товарів варто провести ефективне рекламування туристичного продукту.

Зважаючи на те, що розроблений тур є новим і додаткові витрати є не досить доречними, то з метою мінімізації витрат на рекламу пропонується розробка сайту туристичної компанії із зазначенням всіх послуг, які надає підприємство, а також - сторінок в соціальних мережах таких як Facebook та

Instagram. Зважаючи на те, що популярність відвідувань соціальних мереж на сьогодні сягає більше 90%, а витрати на ведення таких сторінок - лише якісних фото та вміння “подати” послугу, то прибуток від продажу послуги буде максимальною.

Також не варто забувати про такі способи поширення реклами, як зовнішня реклама, а саме - поширення листівок та візитівок. Щодо реклами на ТВ, то варто розглянути всі «за та проти», адже така реклама є дорогою та тривалою за часом, а значить - часто є не вигідною. Варто звернути увагу на такі методи просування туру, як: засоби Інтернет-технологій, сайти місцевих ОТГ, місцевих спілок зеленого туризму, Instagram тощо.

Просування своїх послуг за допомогою Інтернет-технологій у надає туристичним підприємствам низку переваг перед конкурентами. До основних можна віднести покращення іміджу підприємства; збільшення ефективності рекламних заходів; отримання додаткового каналу поширення інформації та реалізації турпродукту; збільшення інформованості потенційних клієнтів про підприємство та його послуги; можливість прямого та зворотного зв'язку з клієнтами у режимі реального часу; спрощення і зменшення часу на здійснення таких типових операцій, як бронювання, консультування, сплату послуг.

Отже, підводячи підсумки вище викладеному матеріалу стає зрозуміло, що туристична послуга у вигляді екотуру «Полісся» вважається такою, що може бути визнана як конкурентоспроможна на туристичному ринку послуг. Однак, в той же час, варто приділити масу уваги щодо способів її поширення, рекламування та врахування додаткових нюансів, які можуть ставати на перешкоді.

Основними особливостями проведення туру є те, що здійснення туру є таким, що виключає використання звичних комфортних умов, а значить - не підходить людям, які мають проблеми зі здоров'ям та дітям до 14 років. Також важливо проводити постійний моніторинг щодо розробленого туру з метою

визначення додаткових потреб та вимог з боку туристів з подальшим їх врахуванням. Розробка і запровадження нового туристичного продукту, особливо у тому вигляді, який має екотур «Полісся» потребують тривалого часу та врахування низки особливостей із заключенням відповідних договорів тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, підводячи підсумки вище викладеному матеріалу можна зробити ряд висновків.

В процесі проведення дослідження було проаналізовано історію початку створення екологічного виду туризму. Так, було проаналізовано велику кількість різних тлумачень цього поняття, проте єдиної думки щодо цього серед дослідників досі немає. Однак, стає зрозуміло, що екологічний вид туризму розуміє собою відпочинок, подорож тощо на природі з метою відвідування недоторканих частин флори та фауни певної території.

На сьогодні більшість країн світу популяризують саме цей вид туризму. По-перше, це досить безпечний, спокійний вид туризму, який може задовольнити абсолютно усі потреби споживача (виконує роль дослідницького, активного, культурного тощо видів туризму). По-друге, здійснюючи туристичну діяльність на територіях природних парків, заповідників та заказників стає можливим сприяти збільшенню надходження коштів, які будуть спрямовані на відновлення флори та фауни.

Для кращого розуміння особливостей екологічного туризму, було проведено детальний аналіз на прикладі Українського Полісся. При цьому було наведено загальну характеристику Полісся - проаналізовано його географічні особливості, його районування тощо. Також наведено основні характеристики природних, культурно-історичних та археологічних пам'яток, які складають важливий туристичний потенціал в регіоні. Визначено, що Полісся цілком відповідає можливостям для розвитку еко-туризму.

Туризм розповсюджується на нові напрямки, які можуть бути ще більш вразливими. Це надихає на пошук нових видів туризму, таких, як екотуризм або стійкий туризм, що є стратегією для здійснення туристичної діяльності, яка є самоокупною або ефективною з точки зору використання ресурсів, енергії та води, поводження з відходами та зменшення розміщення або викидів у навколишнє середовище. Таким чином, екотуризм означає управління

туризмом в такий спосіб, щоб людина отримувала максимальну користь від природи, не порушуючи її природний баланс. Він прагне відновити спілкування людини з природою та забезпечити задоволення потреб місцевих громад, щоб їх місцеві культури та традиції залишалися збереженими.

Дослідивши туристичний потенціал Полісся ми встановили, що практично вся територія Українського Полісся є заповідною, то саме Полісся мають великий потенціал для розвитку екологічного туризму. Північна територія Українського Полісся має унікальну, незайману природу, яка (як уже зазначалося) представлена лісовими насадженнями, красивими великими озерами та болотистою частиною, в якій водяться унікальні види тваринних та рослинних представників. В регіоні прокладено велику кількість маршрутів зеленого туризму та зареєстрована значна кількість еко садиб. Незважаючи на потужний розвиток екологічного туризму у досліджуваному регіоні прослідковуються наступні перешкоди в його розвитку:

- відсутність конкретизації екотуризму на законодавчому рівні;
- юридична незахищеність господарів еко садиб ;
- відсутність достатнього рівня знань в галузі розробки туристичного продукту;
- недостатнє фінансування розвитку екотуризму;

На базі отриманих знань було проведено розробку туристичного продукту 5-денний екологічний тур «Полісся», розроблено технологічну документацію, план проведення туру тощо. Запропонований тур розрахований на туристів, які бажають відпочити на екологічно чистій території. Основними об'єктами відвідування є: екологічні стежки, ставки, озера. Отже, в процесі розробки туристичного продукту було визначено основні складові: тур є пішим, із сезонністю (весна-осінь), без статевої та вікової приналежності, проте з рекомендацією від 14 років та ін.

Також було наведено економічні характеристики розробленого туру, відповідно до якого стало зрозумілим, що одноденний тур буде коштувати дещо менше, ніж 700 грн. з людини. Загальна вартість туру на 5 днів складає

близько 3500 грн., враховуючи всі додаткові витрати (страхування, послуги гіда тощо).

Тобто, це ще раз підтверджує той факт, що екологічний туризм вважається одним із найбільш доступних за вартістю, однак є не менш видовищним та цікавим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. 106 кілометрів українського Полісся - інноваційний туристичний продукт? URL: <https://www.gurt.org.ua/news/recent/3412/>
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. 395 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2015. 400 с.
4. Биркович В.І. Сільський зелений туризм - пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети, 2008. № 1(6). С. 138-143.
5. Биркович В.І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні. Стратегічні пріоритети, 2014. №. 4(5). С. 157-163.
6. Божидарнік Т.В. Міжнародний туризм : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 307 с.
7. Бойко В.О. Екологічний туризм: проблеми, перспективи та шляхи розвитку. Економіка, фінанси, управління: наукові підходи та практика реалізації: Зб. матеріалів здобувачів вищої освіти і молодих вчених III Всеукраїнської науково-практичної конференції. 11 березня 2020, м. Херсон: ХДАУ. С. 19-21.
8. Бондар Ю., Легінькова Н. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції “Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України”. Збірник наукових праць. Київ: ЛА НАУ, 2019. С. 338-346.
9. Вишневецький В.І. Річки і водойми України. Стан і використання. Київ: Віпол, 2000. 230 с.
10. Волинь туристична: Путівник. Луцьк: Світ успіху, 2008. 363 с.
11. Грицак Ю.П. Організація самодіяльного туризму. Навчальний посібник для студентів спеціальності «туризм». Харків: Екограф, 2008. 164 с.

12. Грищенко Ю.М., Якимчук А.Ю., Яковишин М.С. Регіональні ландшафтні парки Рівненської області. Екологічний вісник. 2003. №9-10. С. 26-30.

13. Гуйдаш М.М., Грищенко Ю.М., Жайворон І.О. Біологічне та ландшафтне різномайття Рівненщини в дзеркалі регіональних ландшафтних парків: Методично-довідковий посібник. Рівне, 2004. С. 11-15.

14. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України від від 24 грудня 2019 р. № 1162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019>

15. Домбровська С.М., Білотіл О.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Державне регулювання туристичної галузі України. Харків: НУЦЗУ, 2016. 196 с.

16. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. Навчальній посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

17. Екскурсії на Шацьких озерах. URL: Режим доступу: <https://etnotur.ua/uk/tours-ukraine/ekskursii-na-shatskih-ozerah/>

18. Збірник матеріалів до секційного засідання колегії Міністерства культури і туризму України з питань туристично курортної сфери 15 лютого 2007 року. Київ: Міністерство культури і туризму України, 2007. 48 с.

19. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика: підручник. 2 вид. перероб. та доповн. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 366 с.

20. Мініч І.М. Соціальні чинники і функції інфраструктури туризму: соціологічний аналіз. Автореф. дис. канд. екон. Наук. Київ, 2002. 18 с.

21. Міщенко О.В. Теоретичні основи визначення сутності екологічного туризму. Вісн. Волинського. нац. ун-т ім. Л. Українки. Географія туризму. Вінниця: Вид.-поліграф. центр “Волинський ун-т”, 2010. С. 155-160.

22. Музей Фауни, Національний природний парк “Шацький”. URL: https://www.doroga.ua/poi/Volynskaya/Shack/Muzej_fauny/2200

23. Озеро Кримне. URL: <https://drymba.com/uk/1035207-ozero-krymne-melnyky>

24. Посохов І.С., Сагайдачна А.В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія “Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм”. Вип. 9, 2019. С. 203-212.

25. Садиба “Орнамент”. URL: <https://www.booking.com/hotel/ua/sadiba-quot-ornament-quot.ru.html?aid=2127705&labe>

26. Сюткін С.І. Основні принципи і підходи суспільно-географічного дослідження еколого-географічних проблем. Географія і сучасність. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. Вип. 3. С. 60-68.

27. Тимчук С. Екологічний туризм як напрям соціально-економічного розвитку сільських територій. Національна і регіональна економіка. Вісник ТНЕУ, 2016. № 1. С. 35-41.

28. Туристичні місцини Полісся, які можна об’їздити на авто. URL: <http://www.hroniky.com/news/view/12746-turystychni-mistsynypolissia-iaki-mozhna-ob-izdyty-na-avto>

29. Управління культури з питань релігій та національностей Волинської ОДА. URL: <https://voladm.gov.ua/category/upravlinnyakulturi-z-pitan-religiy-ta-nacionalnostey/1/>

30. Шацький національний природний парк. URL: <http://shpark.com.ua/>

31. Шацькі озера. URL: https://www.pizzatravel.com.ua/ukr/Ukraine/2/shatski_ozera

ДОДАТКИ

Культурно-історичні та археологічні пам'ятки Волиського Полісся [1]

<i>Назва</i>	<i>Розташування</i>	<i>Дата створення</i>
<i>Археологічні пам'ятки</i>		
Курган	С. Радошин	Х-ХІІ ст.
<i>Культурно-історичні пам'ятки</i>		
Братські могили воїнів Другої світової війни	Смт Голоби	1944
Могила Ч.К. Бенделіані		1944
Пам'ятник землякам		1941-1945 рр.
Братська могила партизан		1944 р.
Пам'ятник землякам	С. Майдан	1941-1945 рр.
Пам'ятник землякам	С. Новий Мосир	1941-1945 рр.
Пам'ятник землякам	С. Радошин	1941-1945 рр.
Пам'ятний знак на місці подвигу Героя Радянського Союзу Ч.К. Бенделіані		1944 р.
Пам'ятник воїнам, що загинули під час Першої світової війни	С. Свиридки	1918 р.
Братські могили радянських воїнів	С. Старий Мосир	1944 р.
<i>Пам'ятки архітектури та містобудування</i>		
Михайлівський костел	Смт Голоби	1711-1728 рр.
Будинок залізничної станції		1903 р.
Садиба Вільгів		XVIII-поч. ХХ ст.
Садибний будинок		Поч. ХХ ст.
В'їзна брама садиби		XVIII ст.
Георгіївська церква		1783 р.
Дзвіниця Георгіївської церкви		XVIII ст.
Церква Різдва Богородиці		С. Погіньки
<i>Пам'ятки Монументального мистецтва</i>		
Пам'ятник Г.Ф. Мартинюку	С. Поповичі	1977 р.

Програма екотуру «Шацькі озера» [розроблено автором]

<i>День</i>	<i>Години</i>	<i>Програма</i>
1 день	8.00-8.30	Збір групи на центральному автовокзалі м. Луцьк
	9.00	Виїзд групи із м. Луцьк до селища Шацьк
	11.30	Приїзд групи до с. Шацьк
	12.00-14.00	Заселення до номерів садиби “Орнамент”
	14.30	Обід в ресторані готелю
	16.00	Вільний час - риболовля, відпочинок на пляжі
	18.00-19.00	Збір групи та ознайомлення із інформаційними документами туру
	20.00-21.00	Вечеря та відпочинок
2 день	8.00-9.30	Пробудження та сніданок в номері готелю
	10.00-10.30	Збір групи та відправлення до екскурсії Національним природним парком “Шацький”
	11.00-14.00	Екскурсія на човнах “Озерний Лабіринт”
	14.20-15.00	Розбиття табору на березі о. Люцимер
	15.00-16.00	Приготування обіду та вечері
	16.00-20.00	Вільний вибір відпочинку поблизу табору
	20.30-22.00	Відпочинок біля вогнища та відбій
3 день	7.30-8.00	Пробудження, ранкова кава та сніданок
	8.30-9.00	Збір групи
	9.00-10.00	Згортання табору та збір у дорогу
	11.30-13.00	Зупинка на відвідування Музей фауни Шацького національного парку, де представлено близько 400 видів тварин і птахів.
	13.30-14.00	Приготування обіду та відпочинок
	14.00-14.30	Збір у дорогу
	17.00	Прихід до місця розбиття табору поблизу о. Плотиччя
	17.00-19.30	Розбиття табору, приготування вечері та відпочинок
	20.00-21.00	Вечеря та відпочинок біля багаття
	21.00-21.30	Відбій
4 день	7.30-8.00	Пробудження, ранкова кава та сніданок
	8.00-8.30	Збір групи та вихід в дорогу
	9.00-15.00	Піша прогулянка за розробленим маршрутом із зупинкою на збір ягід в лісі
	15.00-16.00	Зупинка на обід і відпочинок
	16.00-18.30	Прогулянка та прихід до о. Кримне
	18.30-19.00	Розбиття наметового містечка
	19.00-20.30	Приготування вечері та відпочинок
	21.00	Відбій
5 день	7.30-8.00	Пробудження та сніданок
	8.00-11.00	Вільний час
	11.00-11.30	Збір групи поблизу Національного парку
	12.00	Виїзд групи з с. Шацьк до м. Луцьк
	14.30	Приїзд групи до м. Луцьк

Експедиція «Озерний лабіринт»

Озеро Плотичя

О. Кримне, Шацький національний парк

